

EMLÉK-ŐR

A NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE IDŐSZAKI KIADVÁNYA

2021/1. SZÁM

KÜLDETÉSÜNK
a magyar hősök emlékének ápolása

A HŐSÖK TERE

1848-49
hősi emlékhelyei

Tartalom

Köszöntő	01
(Dr. Benkő Tibor)	
Főigazgatói köszöntő	02
(Móczár Gábor)	
Küldetésünk a magyar hősök emlékének ápolása	03
(Móczár Gábor)	
A Hősök tere	06
(Zsigmond Attila)	
Szigetvár – a hősi önfeláldozás jelképe	10
(Salamon Ferenc)	
1848–49 hősi emlékhelyei	12
(Dr. Hermann Róbert)	
A „hősképző” Ludovika Akadémia	16
(Dr. Csikány Tamás)	
A Corvin köz hősei	18
(Csigás Zoltán)	
A magyar hősök panteonja	20
(Dr. Tóth Zsolt)	
A 301-es parcella	22
(Szabó Viktor PhD)	
Hősök védett sírjai	24
(Fehér Zoltán)	
Forinyák Géza emlékére	26
(Sal Endre)	
A temetők mint hadszínterek	28
(Ifj. Kovács Balázs)	
Hősök terei a NÖRI Füzetekben	32
(Gyökös Eleonóra)	

Köszöntő

„Hol áldozat nincs, nincs szabadság. Ott van csupán, ahol szavát megértve Meghalni tudnak, és élni mernek érte.”
(Heltai Jenő: Szabadság, részlet)

Sokfélék vagyunk, mi emberek, ahogyan mindennapjaink és küzdelmeink sem egyformák. Sokszor más ügyekért, más formában, más módszerekkel dolgozunk, más lelkesít és éltet, másért dobban a szívünk. Nincs és nem volt ez másként azokkal sem, akiket napjainkban hősként tisztelünk. Ám mégis van valami közös bennük, ami mindannyiukat egybefűzi, ami nem más, mint a közös, magasztos cél érdekében hozott áldozatvállalásuk és szenvedésük.

Nemzetünk több, mint ezeréves történelme során derekasan állta a viharokat. Perlekedett, hadakozott, Petőfi-vel együtt mondhatjuk: „Isten csodája, hogy még áll hazánk.” E hadakozásban mindig voltak olyanok, akik készek voltak az áldozatvállalásra, akik nem mondtak le a magyar megmaradásról, önrendelkezésünről, jogainkról. Akiattól tanulhattunk bátorságot, hűséget, hazaszeretetet, tisztességet. Akik emberhez méltó életért küzdöttek, és

méltósággal viselték sorsukat. Mind ezért ma is elismerően és csodálattal tekinthetünk rájuk.

Mindannyian tudjuk: példaképek és hősök nem csak a győztesekből lesznek, ahogyan azt Görgei Artúr példája is mutatja. Görgei, aki 172 évvel ezelőtt diadalmas honvédtábornoka volt Budavár visszavételének, amelynek évfordulóján jelenik meg az Emlék-Őr magazin e legújabb száma. Görgei Artúrt mégsem hősiességéért, sokkal inkább emberi nagyságáért, a világosi fegyverletétel miatt tiszteljük, amellyel százezrek életét mentette meg, magára vállalva a hazaárulás megbélyegző, kemény vádját, annak minden szenvedésével, erkölcsi és anyagi következményével.

Névvel megőrzött és névtelenül tisztelt hősök, sorsfordító tettek és nagyszerű jellemek nem veszhetnek a feledés homályába! Kötelességünk az emlékezés, ahogyan az emlékeztetés is. E kettős célt szolgálja az Emlék-Őr magazin, amelynek szándéka legyen a kedves Olvasóéval közös, hogy Magyarország magyar országnak, a magyar nép magyarnak maradjon!

DR. BENKŐ TIBOR
honvédelmi miniszter

Főigazgatói köszöntő

Tisztelettel és szeretettel köszöntöm Önt a Nemzeti Örökség Intézete új vezetőjeként.

Nagy öröm és megtiszteltetés számomra, hogy munkám által tevőlegesen is részt vehetek a magyar kulturális és történelmi emlékezet ápolásában, nemzeti identitásunk erősítésében. Meggyőződésem ugyanis, hogy a Nemzeti Örökség Intézete által kezelt nemzeti emlékhelyek – a Fiumei úti sírkert, a Salgótarjáni utcai zsidó temető és a Nemzeti Gyászpark –, valamint a szakmai ernyőszervezetként koordinált hazai nemzeti és történelmi emlékhelyek egyaránt kulcsfontosságú szerepet töltenek be e célok elérésében.

Tudom, hogy az emlékhelyek nemzetünk történelmének lenyomataiként is értelmezhetők, és széles körű társadalmi megismertetésük nemcsak fontos feladat, hanem felelősség és szolgálat is egyben. Főigazgatóként célom, hogy munkánk eredményeként, már középtávon érthetővé és megélhetővé váljon a jövő generációi számára az a kodályi gondolat, amely szerint a „Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”

Bízom benne, hogy kollégáimmal olyan partnerekre találunk, akikkel rendíthetetlen elszántsággal tudunk majd együtt dolgozni a nemzeti kegyeleti- és emlékezetpolitika területén. Egyben szeretném kifejezni nyitottságomat és várakozásomat

Móczár Gábor
Fotó: Kapusi Zoltán

a szakterületünket érintő javaslatok, felvetések és együttműködések szempontjából is, amelyeket örömmel fogadunk munkatársaimmal.

Móczár Gábor
a Nemzeti Örökség Intézete mb.
főigazgatója

Küldetésünk a magyar hősök emlékének ápolása

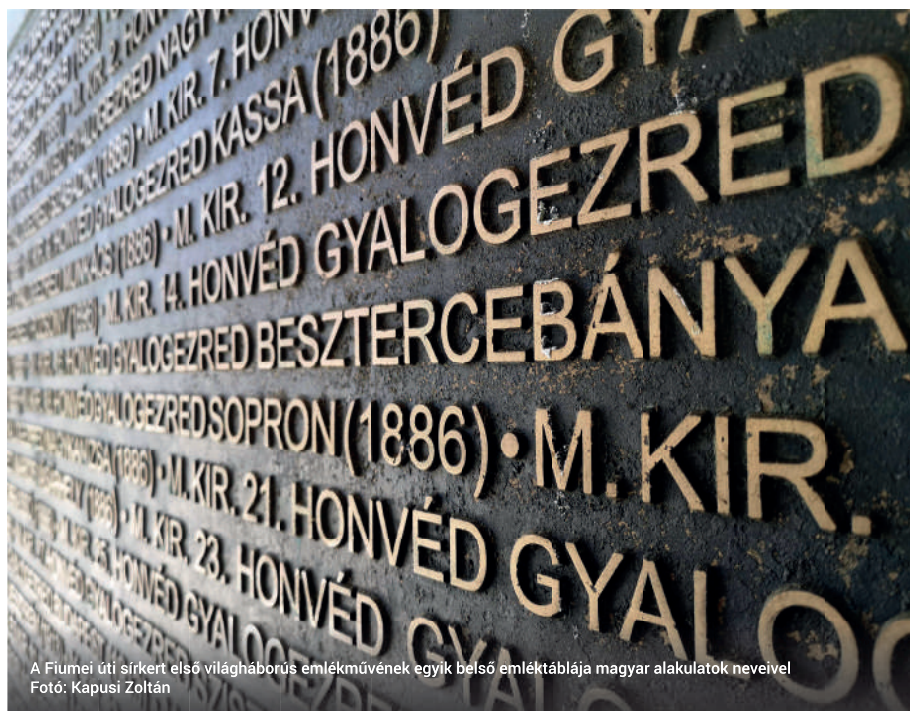
A Nemzeti Örökség Intézete számos feladata között kiemelt helyen szerepel nemzetünk hőseinek emlékét méltó módon fenntartani, dicső hőstetteiket pedig büszkén hirdetni. Ezt megerősítve idén a Magyar Hősök Emlékünnepén országos felhívásban kérünk mindenkit, hogy lakóhelye közelében emlékezzen meg a hősökről.

A magyar Országgyűlés 2001-ben elevenítette fel az 1924 és 1945 között nagy társadalmi jelentőséggel bíró Magyar Hősök Emlékünnepét, vagy közismertebb nevén a Hősök Napját. A Nemzeti Kegyeleti Bizottság (2006-tól Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság / NEKB) a legelső szervezetek között volt, amelyek a Hősök terén megemlékeztek az emlékünnep alkalmából. 2003-ban a Bizottság új emlékművet emelt a rákoskeresztúri Új köztemetőben a szocializmus idején megsemmisített közel húszezer első világháborús magyar hősi sír közelében. Ettől az évtől kezdve a Bizottság, majd 2013-tól a titkárságából létrejött Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) rendszeresen megemlékezett itt a Magyar Hősök Emlékünnepén a HM és a Magyar Honvédség képviselőivel együtt.

Az Új köztemetőben felállított Magyar Katonahősök Emlékműve azonban csak a kezdet volt a magyar hősök emlékének ápolása terén. A Bizottság és a NÖRI az elmúlt két évtizedben újabb méltó emlékműveket emelt, illetve

állított helyre és több száz hős katona sírját újjátarta fel. 2006-ban az NEKB monumentális emlékművet létesített a Fiumei úti sírkertben a második világháború magyar áldozatainak emlékére.

A süllyedő piramist ábrázoló mentő Baloghné dr. Ormos Ilona kertépítész, egyetemi tanár, a Bizottság néhai tagjának elképzelései szerint készült el. 2015-ben a NÖRI

A Fiumei úti sírkert első világháborús emlékművének egyik belső emléktáblája magyar alakulatok neveivel
Fotó: Kapusi Zoltán

Emlékhelyek Napja

A járványhelyzetre való tekintettel az **Emlékhelyek Napját** idén – május második szombatja helyett – ismét egy későbbi időpontban, **2021. június 20-án** rendezzük meg. Ezen a vasárnapi napon, amennyiben a korlátozások lehetővé teszik, tisztelettel és szeretettel várjuk az érdeklődőket a nemzeti és a történelmi emlékhelyeken!

További információ és részletes programok a honlapunkon: emlekhelyeknapja.hu

szakmai felügyelete mellett került sor a Kozma utcai zsidó temető első világháborús hősi parcelláinak és emlékművének teljes körű felújítására. A NÖRI állíttatta helyre többek között Klapka György honvédtábornok művészi értékű síremlékét, vagy éppen az 1848–49-es nemzetőrség megszervezésében kulcsszerepet vállaló Kiss Károly katonatiszt, hadtudós sírját, továbbá egész alakos szobrot emelt a Világ Igaza posztumusz kitüntetésben részesült Reviczky Imre alezredesnek a Fiumei úti sírkertben. Ugyanitt a NÖRI méltó emlékművet állíttatott a Nagy Háborúban elesett magyar katonák emlékére. A piramis formájú alkotást Zsigmond Attila ipari formatervező művész, a Bizottság tagja tervezte, felavatására 2018. november 11-én, az első világháború centenáriumának végén került sor.

A Bizottság és a NÖRI kiemelten fontos partnerszervezeteként tekint a Honvédelmi Minisztériumra, a Magyar Honvédségre, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumra vagy éppen a Katonai Emlékpark Pákozd nemzeti emlékhelyre. A NÖRI és a Honvédelmi Minisztérium 2020. augusztus 29-én együttműködési megállapodással erősítette meg addig is kiváló kapcsolatát. A szándéknyilatkozat, amely Magyarország alaptörvényének szellemében született, a fiatalok hazafias nevelését elősegítő célból jött létre. Minderről Szabó István honvédelmi államtitkár adott részletes tájékoztatást a NÖRI nemzeti és történelmi emlékhelyeknek rendezett online konferenciáján (2021. február 2). A Bizottság, illetve a NÖRI, valamint a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum között szintén évtizedek óta tartó szoros együttműködésről

A Magyar Katonahősök Emlékműve a budapesti Új köztemetőben
Fotó: Kapusi Zoltán

beszélhetünk. A hadisírgondozás terén számos közös eredményt tartunk számon, jelenleg pedig a NÖRI kezelésében lévő Fiumei úti sírkert 52-es katonai parcellájának teljes körű átalakításában, méltó arculatának kialakításában működünk együtt.

Az elmúlt két évtizedben megkezdett és gyakorolt hagyományokat folytatva továbbra is célunk a magyar hősök emlékezetének ápolása. Ebben az évben felhívást tettünk közzé azzal a céllal, hogy a Magyar Hősök Emlékünnepé alkalmából minél többen keressék fel a lakóhelyükhöz közel eső hősi emlékműveket vagy sírokat, és akár egy szál virággal, akár mécsesgyújtással, vagy más illő módon emlékezzenek az ott nyugvókra. A Magyar Hősök Emlékünnepét szabályozó törvény nemcsak a hősi halottakat vagy a háborúban szolgált katonákat nevezi meg hősnek, hanem mindenkit, aki vérét ontotta, életét adta vagy kockáztatta a magyar hazáért. Ennek megfelelően nemcsak katonasírok, de olyan civilek síremlékei vagy emlékművei is felkereshetők, akikre a fenti megállapítás igaz. Mivel a Magyar Hősök Emlékünnepé mindig május utolsó vasárnapja, ezért a Hősök Napja idén május 30-ára esik. Eddig a dátumig várjuk mindenkitől a saját megemlékezésükről készült fényképet, vagy mozgó felvételeket a NÖRI elektronikus postafiókjába (nori@nori.gov.hu). A legszebb fotókat, felvételeket közreadjuk a közösségi felületeinken, a legérdemesebbek pedig díjazásban részesülnek. Ápoljuk közösen a magyar hősök emlékét!

Móczár Gábor,
a Nemzeti Örökség Intézete mb.
főigazgatója

Katonai tiszteletadással egybekötött emlékműavatás 2018. november 11-én a Fiumei úti sírkertben
Fotó: Kapusi Zoltán

A Zsigmond Attila által tervezett első világháborús emlékmű a Fiumei úti sírkertben
Fotó: NÖRI

A Hősök tere

A magyar nemzet kiemelten fontos emlékhelye

A tér, a rendkívüli jelentéstartalmú, és városképet meghatározó építészeti-képzőművészeti kompozíciójú Hősök Emlékkövével, valamint a Múcsarnokkal és a Szépművészeti Múzeummal Budapest főváros egyik legszebb és legimpozánsabb műegyüttese, a korszak legkiválóbb alkotóinak köszönhetően. Ahogy szinte minden köztér, köztéri emlékmű, szobor születésének a történelmi helyzetektől,

a mindenkori politikától, a korszak értékrendje meghatározta eszményektől elválaszthatatlan története van, ugyanúgy a megvalósult dicső tér valóságosan, ünnepien méltó vagy néha szomorúan méltatlan későbbi használatának is.

A 19. században még csak közparkként formálódó Városligethez (korábban Városerdőhöz) tartozó téren 1878-ra Zsigmondy Vilmos tízévi munkával

majd 1000 méter mélységű artézi kutat fúrt, amelynek aknafedele Árpád vezér lovasszobra és a Hősök Emlékköve között ma is hirdeti az elismert magyar geotermikus bányamérnök nevét. A kút meleg vize ma is ellátja a közeli Széchenyi fürdőt és az Állatkertet. Az artézi kút fölé, valamint a Sugár (ma Andrássy) út városképi lezárására 1884-ben a Fővárosi Képzőművészeti Bizottság Ybl Miklós építész terve alapján

A Hősök tere az Ezredéves emlékművel és a Hősök Emlékkövével
Fotó: Gedai Csaba

ideiglenes gloriettet emeltetett, amely 1896-ban történt áthelyezése óta ma is használt kilátó a Széchenyi hegyen, fülkéjében Stróbl Alajos gróf Széchenyi Istvánt ábrázoló mellszobrával.

A millennium tiszteletére rendezett Ezredéves Országos Kiállításra elkészült a Schickedanz Albert építész tervezte Múcsarnok és a közeli, Vajdahunyad váraként ismertté vált, Alpár Ignác tervei szerint épült történelmi építményegyüttes, melyhez vezet az ugyanekkor épült háromnyílásos, a Városligeti tavon átívelő, Zielinszky Szilárd által tervezett acélhíd, Korb Flóris és Giergl Kálmán plasztikai díszítményeivel. A korábban Nádorszigeti vashídként emlegetett átkelő tér felőli hídfőjénél, a későbbi Ezredéves emlékmű helyén épült fel a millenniumi kiállítás Frommer Lajos tervezte, reneszánsz eklektikájú, címerekkel, szfinxekkel, barokkos díszekkel ékesített reprezentatív főbejárata. Az ideiglenes, jelentős méretű kapuépítmény a kőépítészet megtévesztő mása volt a korabeli sajtó és közvélekedés szerint is. A kiállítás bezárását követően funkciója megszűnt okán lebontották.

A Szépművészeti Múzeum helyén állt ekkor az a körcsarnok, amelyben Feszty Árpád festőművész és kilenc művéstársa *A magyarok bejövetele* című hatalmas körképét láthatták az érdeklődők az épület 1899. évi lebontásáig. Az úgynevezett *Feszty-körkép* ma az ópusztaszeri nemzeti emlékhelyen, a Nemzeti Történeti Emlékparkban tekinthető meg.

Az ezredéves kiállítás világraszóló megnyitójára és megtekintésére az ugyancsak a jubileumi évre a kontinensen elsőként elkészült földalatti vasúton utazhatott a közönség, amelynek vonala az Andrássy út alatt húzódott.

A nemzeti érzés erősödésével és a polgárosodással már az 1800-as évek

elejétől megjelent a magyar közgondolkodásban egy nemzeti panteon, nemzeti emlékmű, a magyar történelem meghatározó nagyjaira, nemzeti hőseire és nagyszerű tetteikre emlékeztető monumentális nemzeti emlékhely igénye. A Rómában szobrásznak tanuló Ferenczy Istvánnak már 1819-ben dédelgetett terve volt a magyar panteon, amelyet egy Mátyás-emlékmű formájában készült megvalósítani. Gróf Széchenyi István már 1843-ban hitet tett a Regensburg közeli Walhallát idéző, általa Üdvöldének nevezett magyar nemzeti emlékhely mielőbbi megalkotása mellett. Már az 1846-ban megalakult, Döbrentey Gábor vezette Szoborcsarnokot Létesítő Egylet is a magyar nemzet nagyjainak és hőseinek szándékozott méltó galériát építeni. Majd 1881-ben, az ezredéves évforduló közeledtével a Fővárosi Képzőművészeti Bizottság ezredéves emlék megvalósításának javaslatával állt elő. E szerint az emlékhely a honfoglaló, honalapító Árpád vezér emlékműveként valósulhatott volna meg. 1892-ben Eötvös Károly is ezt a szándékot támogatta a parlamenti vitában. Ám az egyre fontosabbnak ítélt leendő emlékről folytatott történelmi, politikai és művészeti viták közepette nagy előrelépést jelentett, hogy az ügyet Wekerle Sándor miniszterelnök 1893-ban az Ezredéves Országos Kiállítás előkészítésével együtt magához vonta. „Az ezredéves emlékmű gondolata robandásszerű tartalmi gazdagodáson és szerkezeti változáson ment keresztül. Igényként merült fel hogy ne csak az 'ezredéves államiság' eszméjének, de egész történelmünknek is foglalata legyen, sugározza a nemzet szellemi és anyagi erejét, együttes megfogalmazást nyerjen benne honfoglalás és államalapítás.” – állapította meg Szöllősy Ágnes művészettörténész.

Noha az emlékállítás programjának részletei a bemutatandó nemzeti nagyságok személyéről, vagy az emlékmű formai és stílusos kérdéseiről, valamint az esetleges pályázat lehetőségéről további közgyűlési és parlamenti vitákban alakultak, Wekerle miniszterelnök országgyűlési felhatalmazásával élve 1895 elején Schickedanz Albert építésznek és Zala György szobrásznak adott megbízást az Ezredéves emlék megalkotására. Az emlékmű építése rá egy évre 1896-ban kezdődött, és 1929-ben készült el végleg, megvalósítva a nemzeti panteon évszázados álmát, és reprezentatív módon megoldva a Sugárút városképi lezárását. Ekkorra épült fel a magyar és egyetemes művészet és kultúra otthonául az ugyancsak Schickedanz tervezte Szépművészeti Múzeum is.

Az emlékmű teljes építészeti és kőfaragói munkái 1905-re készültek el, de a központi, 36 méter magas oszlop már 1901 végén állt. Az architektúra építésével egy időben folyt a szobrok mintázása. Zala elsőként Gábrriel arkangyal kétszeres életnagyságú kitért szárnyú alakját mintázta meg, jobb és bal kezében a magyar államiság és az apostoli királyság szimbólumaiként az aranyozott Szent Koronát és a kettős keresztet emeli magasba. Mivel Zala Györgynek nem volt megfelelő nagyságú műterme, a Nyugati pályaudvar egyik rendelkezésére bocsájtott csarnokában mintázta a szobrokat. Felállítás előtt még 1901-ben a párizsi világkiállításon díjat nyert a művével, amelyet végül még ugyanabban az évben felhelyeztek a karcsú oszlop csúcsára.

A szobrászati alkotómunka oroszlánrészét maga Zala György végezte: Gábrriel arkangyalt, honalapító Árpád vezér és a honfoglaló vezérek lovasszobor

csoportját a központi oszlop köré, az oszlopcsarnok felső része bal ívének tetejét díszítő, a Háború vágató harci szekérét, valamint a Munka és Jólét jelképes szoborcsoportját, a jobb ívet díszítő szimmetrikusan elhelyezett, a Béke méltósággal nyugodtan léptető kocsiját és a Tudás és Dicsőség szoborpárját, a királyok oszlopcsarnokába pedig Nagy Lajos, Mátyás, Mária Terézia és I. Ferenc József eredeti szobrát. A 14 királyszobor alatt, nagy tetteikre utaló remek domborművek is Zala alkotásai. A többi királyszobor megalkotására Zala György meghívta alkotótársnak kora már jeles, vagy e munkával igazán jelessé vált emlékmű szobrászait, így Szent Istvánt és II. Endrét Senyei Károly, Szent Lászlót és III. Károlyt Telcs Ede, Könyves Kálmánt és II. Lipót Füredi Richárd, IV. Bélát Köllő Miklós, Károly Róbertet Kiss György, Hunyadi Jánost és I. Ferdinándot Margó Ede alkotta meg. A bronzból öntött szobrok és szoborcsoportok elkészülésük sorrendjében foglalták el helyüket a kő architektúrán, a királyok galériájában. 1905-ben IV. Béla, Károly Róbert, Mátyás, I. Ferdinánd, és II. Lipót. 1906-ban Könyves Kálmán, Hunyadi János, a Háború bigája, a Munka és Jólét, valamint a Tudás és dicsőség szoborcsoportja, 1908-ban I. Ferenc József, és a Béke kocsija, 1911-ben Szent István, Szent László, Mária Terézia és öt dombormű, 1912-ben Árpád lovasszobra, II. András és III. Károly.

Az 1914-ben kitört világháború és az azt követő 1919-es kommunista diktatúra egy időre ellehetetlenítette az Ezredéves emlék továbbépítését és befejezését, sőt a kommunista uralom 133 napjára levették a Habsburg királyszobrokat, I. Ferenc József szobrát összetörték, majd 1919. május elseje megünneplésére a teljes emlékművet

vörös drapériával vonták be Falus Elek és Pogány Móric terve alapján, az oszlopból obeliszket formázva és elé a középpontba a Zala György által mintázott nagyméretű gipsz Marx szobrot állítva.

1926-ra elkészültek a Millenniumi emlékmű még hiányzó domborművei, 1927-ben Nagy Lajos, és végül 1928–29-ben a honfoglaló vezérek lovasszobrai és I. Ferenc József immár koronázó palástban újrarmintázott szobra.

A magyar katona önfeláldozó hősiességét megörökítendő, a nemzet halálját és megemlékező főhajtságát hirdetendő Hősök emlékkövét 1929-ben az Ezredéves Emlékmű közvetlen előterében állították fel Kertész K. Róbert építész terve szerint. Gróf Bethlen István miniszterelnök az emlékkő avatásán az Ezredéves emlékmű jelentőségéről is szólva azt mondta: „A Milleniumi Emléket a mai napon nem mint zárókövet avatjuk fel ezer év történelmi fejlődésének, hanem mint az önállóságáért, függetlenségéért, nemzeti életének teljességéért, nemzeti kultúrájáért mindig helytállni kész, egy új ezredévet élni akaró becsületes és büszke nemzet életszimbólumát, amely arravalóságát és nagy ráhivatottságát hirdeti”. Az Ezredéves emlék és a Hősök Emléköve 1932-ben a Hősök tere elnevezést kapta, amelyet a mai napig büszke változatlanágban visel.

A második világháborúban a kolonád déli oldalát bombatalálat érte, II. Lipót szobra elpusztult, Mária Terézia alakja felerészben, I. Ferenc József kismértékben sérült meg, I. Ferdinánd és III. Károly szobrát pedig eltávolították az emlékműről. A Habsburg királyok helyére a magyar szabadságküzdelmek vezéralakjai kerültek hozzájuk tartozó új domborművekkel. Bocskai István szobrát Holló Barnabás, Bethlen Gáborét ifjabb Vastagh György,

Thököly Imrét Grantner Jenő alkotta, II. Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos szobra Kisfaludi Strobl Zsigmond művei. A szobrok közül kettő, Bocskai és Bethlen a Köröndről kerültek az emlékmű oszlopcsarnokába, azon szobrok közül, amelyeket 1897-ben az uralkodó ajándékozott Budapest díszítésére. Megegyező méretük és művészi kifejezőmódjuk okán „csere-szabatosnak” bizonyultak. A második világháborúban ugyancsak megsérült Hősök Emlékkövét elpusztították, és csak 1956 áprilisában kerülhetett sor a Gebhardt Béla tervezte új emlék felállítására.

A tér egyházi eseményei közül kiemelkedő volt a Szent István megkoronázásának jubileumára megrendezett XXXIV. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus a későbbi XII. Pius pápa részvételével. Talán még jelentősebb egyházi esemény volt azonban az a szabadtéri nagymise a téren, amelyet Szent II. János Pál pápa celebrált 1991 augusztusában. A szentmise emléket pápai címerrel ékített, szöveges emlékkő hirdeti a Szépművészeti Múzeum előtt. Idén ismét rendkívüli esemény, ismét a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus helyszíne lesz a tér és ez alkalomból várhatjuk I. Ferenc pápa első magyarországi látogatását.

A térről indult 1988. június 27-én az erdélyi falurombolások ellen tiltakozó hatalmas tüntető menet. A Hősök teréről indulhattak utolsó útjukra, felravatalozásukat és búcsúztatásukat követően, 1989. június 16-i méltó újratemetésükkor Nagy Imre, az 1956-os forradalom kivégzett miniszterelnöke és mártírtársai.

A honfoglalás, majd az államalapítás évfordulójára az Ezredéves emlékmű születésének centenáriuma a Budapest Galéria az emlékművet

teljes egészében restauráltatta. Felújította a kő architektúrát, a bronz szobrokat és azok belső erősítéseit (különös tekintettel a hét vezér lovaszobrára). A sokrétű, évekig tartó munka során megújultak többek között a nem látható szerkezeti kötések, a szigetelések, a villámhárító rendszer. Végül a bronz szobrokat egységesen újrapatináztuk, a Szent Koronát, a kettős keresztet, Szent István és Szent László glóriáját újraaranyoztuk. Váratlan és mélyen érintő élmény volt a restauráló-felújító munkák kezdetén azt tapasztalni, hogy 100 év viharai és történései ellenére a Szent Korona aranyozása a majd 40 méter magasságban csak kevésbé kopott meg.

A téren végzett restaurálási-felújítási munka kiterjedt a Hősök Emlékkövére is. A kő, a kőszegélyek és feliratok felújításán kívül a korábban az emlékkövet körbevevő kőhasábokra függesztett, alacsony kovácsoltvas láncok helyett, eklektikus, kétszárnyú kapuval ellátott öntöttvas díszkerítést terveztünk, majd építtettünk meg, nem titkoltan a Hősök terének és a Hősök Emlékkövének a gyakran tapasztalt méltatlan használat elleni védelmére. A nagyszabású felújítás ellenére máig elmaradt és várat magára a tér díszburkolatának már akkor nagyon időszerű cseréje, és az a terv sem valósulhatott meg mindmáig, hogy a tér méltósága, és még a hétköznapiakon is illő tiszteletet

parancsoló üzenete korhű őrházakkal, díszőrség felállításával erősödhesen.

A Hősök terét, a nemzeti emlékhelyekről megalkotott törvénnyel egy időben a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság ajánlására a Magyar Országgyűlés 2001-ben nemzeti emlékhellyé nyilvánította. Ezt a Műcsarnok bal sarkához közel a Nemzeti Örökség Intézete által felállított, nemzeti lobogóval díszített kő és bronz anyagú sztélé hirdeti.

Zsigmond Attila,
a Budapest Galéria címzetes
főigazgatója,
a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti
Bizottság tagja

Zsigmond Attila átnyújtja ajándékát II. János Pál pápának a Hősök terén
Fotó: Vatikáni Levéltár

Szigetvár – a hősi önfeláldozás jelképe

**„Mind ennyi között is egy jajgatás nincsen,
Mert nagy vigasággal s örömmel hal minden.”
(Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem, 15. ének, 105. versszak,
részlet)**

„Zrínyi Miklós magyar volt, vagy horvát?” Tárlatvezetés közben gyakorta hangzik el ez a kérdés a szigetvári várban. Ez az a kérdés, amely több, mint másfél évszázad gondolkodásmódjának, történelemszemléletének változásait és jelenlegi állapotát oly híven tükrözi, miközben magának az eseménynek a jelentőségét mindvégig súlyának megfelelően elismeri és kezeli.

A nagy ostrom 450. évfordulója tiszteletére rendezett „Zrínyi Miklós – Szigetvár 1566” emlékévhöz kapcsolódó eseménysorozat egyik igen fontos hatása – köszönet érte a sok kiváló kutatónak, történésznek, szakembernek – hogy 2016-ban megkezdődhetett egy markáns paradigmaváltás, amelynek lényege, hogy saját korunk és a korábbi korszakok merev és megszokott kereteiből kilépve oly módon lássuk

és láttassuk az eseményeket, amely az eredeti alapokra építve, mégis a jövőbe mutatva határozza meg tudásunkat és gondolkodásunkat. Hogy pontosan mire is gondolok, segít megérteni Vanyúr István szobrászművész „Civitas Invicta” című alkotása, amelyet 2014-ben avattak fel a vár külső keleti oldalán. Ez az alkotás az 1566-os ostromnak állít emléket, de olyan eszmei mondanivalóval, amely szinte látnoki

A szigetvári vár a nemzeti emlékhelyet jelölő sztélével
Fotó: Zrínyi Vár

módon választ ad arra a kérdésre is, hogy 2016-ban miért tartják majd érdemesnek a szigetvári várat felvenni a nemzeti emlékhelyek rangos sorába. A borzalmas ostromban lerombolt várost és várat szimbolizáló köveken, az ágyúk gyilkos tüzét szimbolizáló hegyes struktúrákon belül álló testen egyszerre látszódik az ostrom összes kínja, és a halál előtti utolsó pillanat is. Az alkotás azért is különleges, mert a corpus nem egy adott személyre utal, hanem mindenkinek emléket állít, aki a harcokban részt vett. És ez a minden szigeti hőst szimbolizáló test a fájdalom görcsében, a halál előtti utolsó pillanatokban nem esik el, nem rándul össze, hanem határozott, erős mozdulattal mindenek fölé emeli a keresztet. A mozdulatban Nagy Konstantin császár látomása elevenedik meg: „E jelenben győzni fogsz”. De miféle győzelem az, ahol meghal az ember? A legnagyobb. Mert ott és akkor ezek az emberek attól a pillanattól kezdve, hogy elvetették a gyáva megadás, megaluvás gondolatát, és a mártírhálát választották, már Krisztus katonáivá váltak, és lélekben, hitben győzedelmeskedtek a pogány fölött.

„És minden angyal visz magával egy lelket, / Isten eleiben így viszik ezeket.”
(Zrínyi Miklós: *Szigeti veszedelem*, 15. ének, 108. versszak, részlet)

Magyarország védőszentjének, patrónusának, Szűz Máriának legnagyobb ünnepét, Nagyboldogasszony napját augusztus 15-én tartjuk. A másik kiemelkedően fontos ünnepet, a Kisboldogasszonyt pedig szeptember 8-án. 1521 Nándorfehérvár, 1526 Mohács, 1541 Buda elfoglalása, 1543 Székesfehérvár eleste, és még jó néhány, az iszlám számára oly fontos győzelem pontosan erre az időintervallumra esik. Joggal hihették és híresztelték tehát, hogy Magyarország legfőbb

patrónusa gyenge, erőtlén, nem képes megvédeni az övéit. Szulejmán szultán – aki ne feledjük, az iszlám feje, kalifa is volt – hitte, hogy újabb győzelem vár rá ebben az időszakban, de a Kisboldogasszony ünnepét megelőző napon, 1566. szeptember 7-én megfordult a világ sorsa. A szultán halott, a gyáurok pedig nem adják meg magukat, inkább a dicső halált választják. Legyőzve győznek, mert az ellenség nem tudta megtörni hitüket. A hadjárat befejeződik, a kereszténység megmenekül. Erről szól ez a szobor dermedt dinamizmusában, ez az a régi-új gondolatvilág- és forma, amellyel helyesen értelmezni lehet a múltat, és amelyet példaként kell felmutatni a jövő előtt.

Visszatérve a kezdő gondolatra: Zrínyi magyar, vagy horvát volt? Az biztos, hogy amikor mártírtársai élén neki-rontott a túlerőnek, nem azt kiáltották, hogy „a Hazáért!”, és nem is azt, hogy „za Domovinu!”, hanem azt, hogy „Jézus! Jézus!”. Ez a válasz a kérdésre, ebben az ideológiában létezik a szigetvári vár, amely nemzeti emlékhelyként korokat köt össze, a dél kapujaként pedig kapocs népek és kultúrák között.

Ezeknek a gondolatoknak a jegyében, a mielőbbi újraindítás és viszontlátás reményében köszönti Önöket munkatársai nevében is:

Salamon Ferenc
várap kapitány

A Civitas Invicta-emlékmű a szigetvári vár mellett
Fotó: Zrínyi Vár

1848-49 hősi emlékhelyei

Hazánk nemzeti és történelmi emlékhelyei közül számos helyszín őrzi a magyarok hősiességének emlékét. Ezek közül most az 1848-49-es forradalom és szabadságharchoz kötődő emlékhelyeket mutatjuk be röviden.

A Magyar Nemzeti Múzeum

A Magyar Nemzeti Múzeum épülete 1848. január 24-én nyílt meg a nagyközönség számára. Közismert tény, hogy 1848. március 15-én a délutáni órákban „a szakadó eső dacára” mintegy tízezer ember gyűlt össze a Múzeum előtt, s a tömeg innen indult a pesti Városházához, hogy a városi tanácsot rábírra a Tizenkét pont elfogadására. Március közepétől május közepéig rendszeresen tartottak itt népgyűléseket, s május 16. után itt kezdődött

meg a fővárosi honvéd önkéntesek fogadása. A népképviselői országgyűlés megnyitása után, július 4-étől a Múzeum dísztermében ülésezett a felsőház 1848. december 31-ig. A Múzeum számos műtárggyal gyarapodott ebben az időszakban, így ide szállították be az Ozoránál kapitulált horvát csapatok zászlóit, a budai sáncolási munkálatok során, illetve a székesfehérvári királysírok feltárása alkalmával talált régészeti leleteket (igaz, az előbbieket a császári-királyi csapatok 1849. január 5-i bevonulását

követően visszavették a gyűjteményből). Az épületet néhány fáradt ágyúgolyó érte 1849 májusában, Buda ostroma idején, amikor Heinrich Hentzi vezérőrnagy, a budai vár parancsnoka lövette Pestet; de komolyabb kárt nem okoztak. 1849. július 23-án és 24-én a megszálló katonák a főlépcsőnél két honvédet lőttek agyon. 1848. március 15. emblemikus pesti helyszínei közül mára gyakorlatilag csak a Nemzeti Múzeum maradt meg eredeti állapotában, hiszen a Pilvax-kávéházat, a pesti Városházát és a Nemzeti Színházat lebontották, Landerer és Heckenast nyomdáját pedig átépítették.

Pákozd

1848. szeptember 11-én Jellačić horvát bán mintegy 48.000 főnyi hadsereg élén Varasdnál átlépte a Drávát és nyílt fegyveres támadást intézett Magyarország ellen. Csapatai szeptember végén elfoglalták Székesfehérvárt, és szeptember 29-én megindultak a magyar főváros felé. A visszavonuló magyar hadsereg azonban Pákozd térségében, a Velencei tó északi és déli partján útját állta a támadóknak. Móga János magyar fővezérnek mintegy 17.500 embere volt arra, hogy megállítsa a bán seregét. Jellačić támadásait a szerezdi, honvéd és önkéntes csapatokból álló magyar sereg visszaverte, lovasságának rohama pedig a magyar tüzeinek pontos tüzeiben omlott össze.

A Magyar Nemzeti Múzeum
Fotó: Gedai Csaba

A pákozdi 1848-49-es hősi emlékmű
Fotó: Gedai Csaba

A csata után a két fél fegyverszünetet kötött, majd Jellačić október 1-jén elvonult Győr felé. A pákozdi csata megmutatta, hogy az ország fegyveres ereje képes és kész megállítani az országra törő ellenséget. A győzelmet ma a faluban, illetve a Mészeg-hegyen egy-egy emlékmű örökíti meg – utóbbi a legnagyobb méretű 1848-49-es

emlékművünk, ami a Katonai Emlékpark Pákozdi nemzeti emlékhely része.

A budai Várnegyed

A Várnegyed 1848 tavaszán három fontos kormányzati hivatalnak is otthont adott: itt volt a Helytartótanács, a Kamara, illetve a magyarországi Főhadparancsnokság (Generalkommando)

székhelye, s magában a várpalotában volt István főherceg nádor lakhelye is. 1848. március 15-én a Pestről a hajóhídon át a várba özönlő tömeg nyomására a Helytartótanács intézkedett a József-kaszárnyában őrzött politikai államfogoly, Stancsics Mihály szabadon bocsáttatásáról – a kiszabaduló rab író e nap emlékére változtatta nevét Táncsicsra. Április közepén a Batthyány Lajos vezette kormány megérkezett Pozsonyból, és a szakminisztériumok nagyjából a budai várban, a Helytartótanács és a Kamara épületeiben, illetve a régi Országházban működtek, de a Hadügyminisztériumot a Főhadparancsnokság Sándor-palotai épületében helyezték el. Szeptembertől a várat és előterét elkezdtek erősíteni, de végül a honvédsereg 1849. január 5-én ellenállás nélkül engedte át a fővárost a császári királyi (cs. kir.) csapatoknak. Ezt követően Alfred zu Windisch-Grätz cs. kir. fővezér intézkedett a vár védelmi karba helyezéséről is. A várparancsnok, Heinrich Hentzi von Arthurm vezérőrnagy egyike volt a cs. kir. hadsereg műszakilag legképzettebb tisztjeinek. 1849. május 4. és 21. között a Görgei Artúr vezérőrnagy vezette honvédsereg ostrommal foglalta vissza a várat. Május 21-én a Fehérvári rondellánál lőtt résen át indult meg a roham, s a reggeli órákra a vár a magyar csapatok kezére jutott. A harcban maga Hentzi is halálos sebet kapott. Ez volt 1848-49 legrövidebb és legsikeresebb ostromművelete és a szabadságharc legjelentősebb győzelme: mindössze 17 napig tartott, s közel 5000 hadifogoly, 248 ágyú és több ezer puska jutott a magyarok kezére. Ennek emlékét őrzi mindmáig a Dísz téren található Honvédemlékmű, illetve Görgei Artúr tábornoknak a Fehérvári bástyán felállított lovasszobra is.

A váci Honvédemlékmű

Vác városa az 1848–1849-es események egyik legfontosabb helyszíne volt. 1848 augusztus-szeptemberében itt volt az önkéntes mozgó nemzetőrség Dunán inneni táborának székhelye, amelynek zászlóaljai döntő szerepet játszottak a szeptember 29-i pákozdi csatában. 1849. január 5-én Görgei Artúr vezérőrnagy, a feldunai hadtest parancsnoka itt adta ki azt a nyilatkozatot, amelynek célja az volt,

hogy a seregében szolgáló volt császári tiszteket megtartsa az önvédelmi harc táborában. 1849. április 10-én Damjanich János tábornok csapatai itt vívták győztes ütközetüket Christian Götz cs. kir. vezérőrnagy hadosztályával. Az összecsapásban maga Götz is halálos sebet kapott. Vác volt a színhelye a szabadságharc egyik utolsó, magyar sikerrel végződött összecsapásának. Görgei Artúr feldunai hadserege július 15-én visszaverte a város előterében mutatkozó orosz csapatokat,

majd 16–17-én súlyos harcokban küzdötte ki a továbbjutást északkelet felé. A többszörös túlerő ellen vívott csata egyet jelentett a magyar szabadságharc egyhónapos meghosszabbításával. A Hétkápolnánál lévő, az április 10-i és a július 15–17-i összecsapásokra emlékeztető obeliszk volt az első, a kiegyezést követően felavatott honvédemlékmű az országban.

A komáromi erőrendszer

1848–1849-ben Komárom a Magyar Királyság legjobb erődítménye volt, amely döntő hatást gyakorolt a szabadságharc menetére is. Batthyány Lajos miniszterelnök határozottságának köszönhetően az erődítmény szeptember közepén a magyar csapatok kezére került. Az 1848 decemberében meginduló téli hadjárat során a cs. kir. csapatok körülvették az erődítményt, amelynek jobb parti részei közül csak a Csillagerőd maradt magyar kézen. Az erődöt a magyar csapatok 1849. április 23-án a bal, majd 26-án a jobb parton is felmentették. Ezt követően épült ki a jobb parti sánctábor. Az erőd előterében 1849-ben három nagy csatát és több kisebb ütközetet vívtak. 1849. augusztus 3-án Klapka György tábornok itt aratta a szabadságharc utolsó magyar győzelmét, amikor szétverte a jobb parti ostromzárat.

A Batthyány-örökmécses részlete
Fotó: Both Balázs

A gyulai honvédtiszti emlékhely

Görgei feldunai hadseregének 1849. augusztus 13-i szőlősi (világosi) fegyverletételét követően az orosz hatóságok a fogságukba esett honvédtiszteket Gyulára szállították. Ott fegyverezték le és adták át őket augusztus 23-án a cs. kir. csapatoknak. A későbbi aradi vértanúk közül tízen itt kerültek osztrák fogságba, és innen szállították őket tovább Aradra. Az ő emléküket őrzi a fegyverletétel helyszínén lévő emlék- és szoborpark.

A Batthyány-örökmécse

A koncepció perben elítélt, és 1849. október 6-án a pesti Fapiacon golyó által kivégzett Batthyány Lajos gróf földi maradványait 1870-ben történt újratemetéséig a pesti ferences templomban őrizték. A kivégzés helyszínén 1909-ben egy ideiglenes, tíz méter magas, örökmécsest magába foglaló obeliszket emeltek, ezt azonban nem sokkal később lebontották. A végleges örökmécsest 1926. október 6-án avatták fel. Az emlékműnek otthont adó tér az 1970–1980-as években rendszeresen volt különböző ellenzéki gyűlések helyszíne.

A Fiumei úti sírkert

A Fiumei úti temető létrehozásáról 1847-ben határozott Pest város tanácsa, s a sírkert az 1850-es évek-től kezdve vált a nemzeti hírességek nyughelyévé. 1855-ben Vörösmarty Mihály temetése hatalmas tömegtüntetés volt a Bach-rendszer ellen, az 1860. március 15-i pesti tüntetésen halálosan megsebesült Forinyák Géza joghallgató temetésén pedig Pest és Buda lakosságának mintegy fele vett részt. A forradalom és szabadságharc vezető személyiségei közül 1870-ben itt temették el Batthyány Lajos miniszterelnököt, 1876-ban Deák Ferencet, 1890-ben Klapka Györgyöt, 1894-ben Kossuth Lajost, 1916-ban pedig Görgei Artúrt. Az 1848–49-es parcellákban és környékükön a szabadságharc katonái, az 1849–1850. évi megtorlás és a függetlenségi mozgalmak vértanúi, illetve az aradi vértanúk özvegyeinek egy része nyugszik.

*Dr. Hermann Róbert,
a HM Hadtörténeti Intézet és
Múzeum tudományos
parancsnokhelyettese,
a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti
Bizottság tagja*

A váci Honvédemlékmű
Fotó: Gedai Csaba

A „hősképző” Ludovika Akadémia

A Ludovika Akadémia egyedülálló hazai tanintézmény volt megalapításától működése végéig, de ugyanez igaz jogutódjára, a mai Nemzeti Közszerületi Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karára is.

Az itt diplomát szerzők ugyanis es-
külvel fogadták és fogadják meg, hogy
„A hazáért mindhalál!” vagyis, hogy
életük árán is megvédik szülőföldjü-
ket, Magyarországot. A magyar kato-
natisztképzés bölcsője és 1944-ig is-
kolája volt a Ludovika Akadémia, ahol
a tisztté avatottak közül több százan
áldozták életüket a 20. század két nagy
háborújában, fogolytáborokban és üldöztetések során.

A magyar nemzeti tisztképzésről
1808-ban megszületett törvény egy
politikai alku eredménye volt. I. Ferenc
oszlák császár újoncokat és a magyar
nemesi felkelés talpra állítását kívánta

a magyar rendektől, hogy Napóleon
francia császár ellen végre megnyerjen
egy háborút. A magyar követek cserébe
egy olyan tisztképző intézményről
szóló törvény szentesítését remélték,
amelyben a birodalom magyar ezre-
dei számára anyanyelvükön vezénylő
és gondolkodó tiszteket képezhetnek.
A politikai szándékú megegyezések
nem ritkán magukba rejtik az időhúzás,
elodázás szándékát. Így történt ez az
1808. évi VII. törvénycikkkel is. Ráadásul
az intézmény megszületése érdekében
létrehozott alap értéke – amelyhez az
uralkodó felesége, Mária Ludovika is
hozzájárult – a háborús évek közben

jelentősen lepadt. Eltelt negyven év,
mire valóban beindulhatott az iskola
működése a közben felépült csodá-
latos és monumentális épületben. Ez
azonban csak pünkösdi királyságnak
bizonyult, mert az 1849 januárjában
megnyitott Hadi Főtanodát a Pestre
bevonuló császári fővezér, ahogy tu-
domást szerzett róla, rögtön bezáratta.

Az 1867-es kiegyezés nyomán végül
mégis megindult a tisztképzés, bár
nem éppen úgy, ahogy a törvényalko-
tók gondolták. Az 1868. évi véderőtör-
vény értelmében megalakult a Magyar
Királyi Honvédség, amelynek leendő
tiszteit az akadémia épületében in-
duló tanfolyamokon készítették fel.
A helyzet 1883-ban jelentősen megvál-
tozott, ettől kezdve ugyanis hadapród-
iskola működött az Orczy-kert hatalmas
épületében, vagyis középiskolás
fiúk készültek a katonatiszti hivatásra.
A törvényalkotók álma végül 1897-ben
vált valóra, amikor a Ludovika Akadé-
mia, immáron hároméves felsőoktatási
intézményként kezdte működését, és
a végzősök hadnaggyá felavatva ke-
rültek csapattiszti beosztásokba. Így
utólag már tudjuk, hogy éppen időben,
hisz a következő másfél évtizedben
már háborús készülődéstől volt zajos
Európa.

Emléktáblák a Hősök Folyosóján
Fotó: Nemzeti Közszerületi Egyetem

A háború előtti években a képzés egyre gyakorlatiasabbá vált, majd ideje is le rövidült. A háború első évétől kezdve a fiatal hadnagyok szinte az avatás helyszínéről, a Ludovika parkjából indultak egyenesen Galíciába vagy az Isonzóhoz. Az 1915-ös évben már két avatás is volt. A március 15-én avatottak közül huszonnégyen, az augusztus 15-én esküt tevők közül huszonhatan haltak hősi halált. Aki ma ellátogat az egykori Ludovika főépületébe, a Hősök Folyosóján évfolyamonként olvashatja azok neveit, akik az első világháború harcterein veszítették életüket ezredesként vagy hadnagyként. A Nagy Háború után a forradalmak kora tovább fokozta a szenvedéseket. A ludovikások ezekben nem vettek részt, sőt kísérletet tettek régi eszményeik, értékeik megvédésére is. A Tanács Kormány részéről tervezett megtorlás azonban egy olasz ezredesnek, Guido Romanellinek köszönhetően elmaradt.

A trianoni sokk után az újrainduló Ludovika Akadémia szellemiségét

alapvetően meghatározta a revízió gondolata. De nem csak ez. A ludovikásoktól elvárták, hogy mint leendő tisztek olyan társadalmi mintákat kövessenek, hogy példaképként, a fennálló hatalom reprezentánsaként jelenjenek meg. A kulturált viselkedés, a lovagias szemlélet, a magasszintű általános és szakmai műveltség egyértelmű elvárásként fogalmazódott meg velük szemben. A béke azonban még húsz évig sem tartott, s már ismét háborúra kellett készülődniük. A képzés ideje rövidült, az „aks”-ok egyre többet voltak gyakorlótéren, s ugyanúgy, mint 1914-től négy évig, az út ismét egyenesen a harctérre vezetett. A Hősök Folyosójára ismét névsorok kerültek. Az 1940-es évfolyamból negyvenhárman, az 1942-es évfolyam végzettjei közülük kilencvenkilencen kerültek fel a táblákra. Az 1944. augusztus 20-án avatottak közül hetvenöt hadnagy áldozta életét a hazáért.

A háború befejezése után a ludovikások kálváriája nem ért véget. A szovjet Vörös Hadsereg fegyvereinek

árnyékában kialakuló új politikai rendszer főbűnösöknek nevezte ki nemcsak a Magyar Királyi Honvédség vezetőit, de minden tisztjét is. Kivégzések, börtön, kitelepítések, vagyon- és egzisztenciavesztés jutott osztályrészül mindenkinek, akinek köze volt a Ludovikához. A ludovikás név megbélyegző jelzővé vált. Csak nagyon lassan, az 1980-as évek második felétől lehetett már arról beszélni, írni, hogy a Ludovika mégiscsak komoly értékeket hordozott. S még ha voltak is közöttük szélsőségesen gondolkodó és viselkedő tisztek, a döntő többségük az akadémiai nevelésnek köszönhetően tisztességes gondolkodású, az alárendeltjeiről gondoskodó, igaz hazafi volt. E szellemiséget őrzi a Nemzeti Közszerződési Egyetem.

*Dr. Csikány Tamás ezredes,
a Nemzeti Közszerződési Egyetem
tudományos rektorhelyettese,
professzora*

Az egykori Ludovika Akadémia, a mai Nemzeti Közszerződési Egyetem főépülete
Fotó: Nemzeti Közszerződési Egyetem

A Corvin köz hősei

Az 1956-os szabadságharc emlékhelye

Szabadságharcunk egyik ikonikus helyének rövid bemutatása előtt először is tisztázni szeretném azt a téves vélekedést, hogy az itt elhelyezett emléktáblák csak a Corvin közben harcolt forradalmároknak állítanak emléket. A Corvin köz szimbólum, az 1956-os forradalom és szabadságharc jelképe, ezért az emléktáblákon számos olyan név is olvasható, akik talán nem is jártak itt, de vitathatatlan szerepük, hatásuk volt az akkori eseményekre.

Hetvennyolc éve élek az ezerszer áldott belső Józsefvárosban. Az 1950-es évek óta ismerem a Corvin közt, amelynek akkoriban Kisfaludy köz volt a neve. Ebben az időben a VIII. kerületben

petróleumfűzők voltak használatban. Ez nálunk is így volt. Édesanyám gyakran küldött a Kisfaludy közben lévő benzinkúthoz petróleumért. Nem kellett kétszer mondania, a barátaim is csatlakoztak hozzám ilyenkor, mert ott volt minden gyermek álma, a mozi. Természetesen, ha már ott voltunk, elmentünk a mozi bejáratához, hogy megnézzük, milyen filmet játszanak. A Corvin moziban csak szovjet filmek voltak műsoron, például a *Berlin este*, vagy a *Sztálingrádi csata*. A mozi után a benzinkútnál lévő kis tér egyik padján leülve nagy viták következtek a látott filmről.

Napjainkban, amikor elmegyek a Corvin közbe, az emléktáblákat olvasva visszatekintek a múltba. A József körút felől megérkezve, jobb kéz felől sztlélé fogadja a látogatót. A Nemzeti Örökség Intézete által 2016-ban felállított, történelmi emlékhelyet jelölő sztlélé nemcsak egységesen, de könnyen felismerhetővé teszi az emlékhelyeket és azoknak a jelentőségéről is tájékoztatja az érdeklődőket. A mozi főbejárata előtt ott áll a pesti srác szobra, amely örök forradalmi jelképként íródott bele a történelembe. A mozi épületének bal oldalán a régi kis park egyik fája túlélte a mozi kibővítését. Mindig elmondom, vigyázzunk rá, mert ez egy emlékfá.

Az Igazolt Magyar Szabadságharcosok Világszövetség kezdte először ápolni a Corvin köz harcolóinak emlékét. Alapító elnökünk Bocskay T. József elgondolása az volt, hogy: „a Corvin köz szabadtéri múzeum legyen, nem megfelelve az Emlékezz és Emlékeztess

eszméjéről és ebből kiindulva legyen hivatott az utókornak átadni az 1956-os forradalom és szabadságharc emlékét, hogy őrizze, ápolja tovább.” Világszövetségünk 21 emléktáblát állított e helyen. Mindegyik bemutatása, történetének leírása – jelen értekezés korlátozott terjedelme miatt – itt nem lehetséges. Ezért most csupán élményeim alapján kiválasztott egyes részéről írok, bízva abban, hogy a kedves olvasó kedvet kap, és ellátogat a Corvin közbe.

Az emléktáblákon a domborművek Domonkos Béla szobrászművész alkotásai, a nevek mellett gyakran becenevek is olvashatók. Ezek vajon miért kerültek oda? Azért, mert a forradalom idején a felkelők spontán alakult csoportjainak tagjai gyakran csak beceneveiken ismerték egymást. A harcok során előfordult, hogy nem is volt idő egymást alaposabban megismerni, másrészt a szabadságharc leverése után, a terror során jelentős védelmet jelentett, ha a felkelők csak beceneven ismerték egymást. Néhány ilyen becenev:

- Bajusz: Pongrátz Gergely, a későbbi főparancsnok
- Bizsu: Dilinkó Gábor
- Falábú Jancsi: Mész János, ágyúkezelő
- Fehér Sapka: dr. Fedor József, orvos, a Corvin köz csoport parlamentere
- Vadászkalapos: Fánicsik György
- Papa, Kiabálós Papa: Pongrátz Ödön

A Corvin köz emléktáblák közül az első és számomra a legérdekesebbet emelném ki. 1992 nyarán három szervezet közösen határozta el, hogy emléktáblát állít Iván Kovács Lászlónak,

A Corvin köz első emléktáblája
Fotó: Gedai Csaba

a Corvin köz első parancsnokának és az itteni harcokban részt vett hősöknek. A réztáblára kerülő emlékszöveg nem okozott különösebb vitát, egyhangúlag fogadták el. De mire legyen felerősítve? Több ötlet közül az kapott közös támogatást, hogy egy harcosból kivágott páncéllemez darabra legyen felszerelve, utalva arra, hogy az 1956-os szabadságharc idején a Corvin közt érte a legtöbb és legnagyobb páncélos támadás. Sajnos a terven módosítani kellett, mivel a T-34-es tankból kivágott darab mérete és alakja miatt sem felelt meg. Ezért a következő módon készült el a tábla. Alapja egy páncéllemez lett, amelyet vágópisztollyal vágtak ki. A tábla jobb oldalára a páncélos korábban kivágott vonóhorgát hegesztették. A tábla felső részére az 1956-ot szimbolizáló lyukas zászlót került, a lyukban egy Kossuth címerrel. A feliratot tartalmazó rézlemezt acélsavarral rögzítették az alaplemezre. Az emléktáblát négy acélsavar tartja a mozi falán. A Történelmi Igazságtétel Bizottság, az Igazolt Magyar Szabadságharcosok Világszövetsége és a Forradalmi Nemzeti Szövetség 1993. október 23-án avatta fel az emléktáblát. Az emléktábla avatásán részt vett többek közt Nagy Erzsébet, a mártírhaltaltalt miniszterelnök lánya.

A forradalom és szabadságharc 60. évfordulójára az Emlékbizottság támogatásával Világszövetségünk központi emléktáblát állított a helyszínen. Bízom benne, hogy a táblára került mondat minden ott elhaladó számára elgondolkodtató: „Ahol a hősöket nem felejtik, mindig lesznek újak.”

Csigás Zoltán,
az 1956-os Magyar Szabadságharcosok Világszövetségének alelnöke

Az 56-os pesti srác emlékműve
Fotó: Gedai Csaba

A magyar hősök panteonja

A Fiumei úti sírkert a nemzet első számú temetőjének, de egyúttal az ország legfontosabb katonai kegyeleti emlékhelyének is tekinthető. A nemzeti emlékhelyen méltó módon fejezhetjük ki tiszteletünket hazánk kiváló katonái és hősi halottai előtt egyaránt.

Olyan halhatatlan hősök nyugszanak itt, mint báró vitézváry Simonyi József huszárezredes, ismertebb nevén: Simonyi óbester. A napóleoni háborúk legendás magyar vitéze számtalan példás haditettet hajtott végre, amiért elnyerte a Mária Terézia Katonai Rendet és az ezzel járó nemesi címet. Egyes források „a bátrak legbátrabbjaként” említik, a néhány méterrel arrébb nyugvó Jókai Mór pedig „a legvitézebb huszár” néven örökítette meg regényében. Ez a felirat áll sírkövén is.

Az első, államinak nevezhető temetést 1849 tavaszán az isaszegi csata hősi halottainak rendezték a sírkertben. Mára Kossuth Lajos monumentális mauzóleuma körül nyugszanak az 1848–49-es szabadságharc katonái. Vezetőjük mellett alusszák örök álmukat a hősök: honvédek és honvédtisztek; magyarok és külföldi támogatóik; a háborút túlélő, öregkort megérő honvédek, kivégzett mártírok és hősi

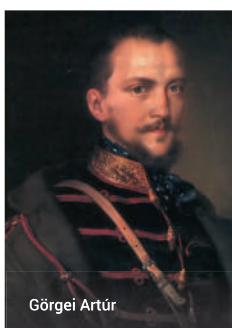
halottak; férfiak, sőt nő- és gyermek-honvédek is. A szabadságharc számos itt nyugvó katonai vezetője közül csak kettőt említve: a temető legelölkelőbb sírhelyén helyezték örök nyugalomra a szabadságharc fővezérét, görgeői és toporci Görgei Artúr honvédtábornokot. Az árkádsorok délnyugati kupolája alatt egyszerű vaskereszt jelöli a sírt, amelyben a magyar hadtörténelem egyik legnagyobb hadvezére nyugszik. A tavaszi hadjárat vezetője közel a századik életéhez ugyanabban az évben hunyt el, mint Ferenc József, Budavár bevételének évfordulójának napján. Deák Ferenc sírjának szomszédságában pihen a szabadságharc egy másik nagyszerű katonai tehetsége, Klapka György tábornok. Komárom hőisének Hungária gyászoló nőalakja vigyázza örök álmát. Impozáns síremlékét, Róna József alkotását a Nemzeti Örökség Intézete újjátarta fel, az ünnepélyes átadására katonai tiszteletadás mellett

került sor 2019-ben a tábornok halálának évfordulóján.

Az első világháborús hadvezérek közül a Fiumei úti sírkertben nyugszik báró kövesházi Kövess Hermann vezérezredes. A gorlicei áttörés vezetője végigharcolta a Nagy Háborút, és többen a legeredményesebb magyar hadvezérként tartják számon. Nem véletlen, hogy a világháború végén IV. Károly őt nevezte ki az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének főparancsnokává, amely tisztséget utolsóként töltötte be. Hírnevéhez méltó síremléket kapott báró uzsoki Szurmay Sándor vezérezredes. Számos kiemelkedő haditette közül a legfontosabb, hogy 1914 decemberében hadtestével megállította az orosz betörést az Uzsoki-hágóban. Példás haditettéért elnyerte a Mária Terézia Katonai Rendet és az ezzel járó bárói rangot. Napjainkban az ő nevét viseli Budapest helyőrsége.

Simonyi József

Görgei Artúr

Kövess Hermann

Szurmay Sándor

Bertalan Árpád

A sírkertben nyugvó számos második világháborús katonahős közül kiemelt figyelmet érdemel három egymás mellett nyugvó katonatiszt: vitéz nemes Barankay József százados, a Ludovika Akadémia tanára, a Don-menti harcok veteránja, a magyar rohamtüzérség megszervezője. A bátorságáról legendás rohamtüzér-parancsnok 1944 nyarán halt hősi halált a keleti fronton. Sírhelyét a mai Ukrajnában csak néhány évvel ezelőtt sikerült azonosítani a Honvédelmi Minisztérium hadisírgondozó csapatának, akárcsak a mellette nyugvó másik harctéri legenda, Ágner Gyula hegyivadász főhadnagy sírját. Mind a két honvédtiszt megkapta a Magyar Arany Tiszti Vitézségi Érmet, amely kitüntetést mindössze csak 23 katona nyerte el. Ezt az elismerést csak a legbátrabb katonáknak tartották fenn. Érdemeikre tekintettel földi maradványaikat hazaszállították és a legmagasabb szintű katonai búcsúztatásban részesültek. Ugyancsak itt nyugszik vitéz Bertalan Árpád, aki még az első világháborúban tanúsított bátorságáért kapta meg a legmagasabb katonai kitüntetéseket. A második világháború kitörését megelőzően ő szervezte meg a Magyar Királyi Honvédség ejtőernyős alakulatát. 1941-ben bevetés közben vesztette életét 17 társával együtt. A három hős a Fiumei úti sírkert 52-es parcellájában nyugszik, amely 2010 óta a Honvédelmi Minisztérium kezelésében lévő temető rész, felvonulási térrel és lélekharanggal. Ide csak a leginkább megbecsült magyar katonákat temethetik: hősi halottakat, magas rangú katonatiszteket és a legmagasabb katonai kitüntetésben részesülteket. A jelenkor hősi halottai közül itt nyugszik dr. Török László ezredes, posztumusz dandártábornok, az ENSZ békefenntartó missziójának parancsnokhelyettese, akinek helikopterét 2001-ben csecsen terroristák

A cikk filmváltozata megtekinthető a Nemzeti Örökség Intézete YouTube csatornáján, a *Maradj otthon és sétálj velünk* sorozat részeként *Ahol a hősök nyugszanak. Virtuális séta a katonahősök nyomában a Fiumei úti sírkertben* címmel.

lőtték le Abházia térségében. Itt nyugszanak továbbá a Magyar Honvédség tüzérségei közül is többen, akik szolgálat közben veszítették életüket.

A Fiumei úti sírkert főútja mellett magasodik a második világháború magyar áldozatainak emlékműve. A súlylédő piramist ábrázoló mementót a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság állíttatta 2006-ban.

A Fiumei úti sírkertből azonban sokkal hiányzott az első világháborús emlékmű. A főváros ezen a helyen avatta fel az országot – feltételezhetően – legelső Nagy Háborús központi hősi emlékművét. A mementó egy farönkökből ácsolt piramis volt gyászleplekkel leterítve. Tömegek gyászoltak itt 1914 mindenszentek napján. Egy évvel később egy másik emlékművet létesítettek a sírkertben, ezúttal egy földpiramist, amelynek oldalai kőfallal és lépcsővel voltak ellátva. Ezt az emlékművet „hősök gúlájának” is nevezték. A városatyák terve az volt, hogy a háború végén egy harmadik, maradandóbb emlékművet állítanak fel ezek helyett. Azóta mindkét emlékművet elbontották, de az új mementó megépítésére még több mint száz évet kellett várni. A tervezett emlékmű megépítésére az első világháború centenáriuma kerületett sor.

Az új, méltó emlékművet Zsigmond Attila formatervező művész tervezte. A Fiumei úti sírkert korábbi első világháborús emlékműveinek mintájára az építmény formája gúla, azaz piramis lett. A belső falak bronzablakain a „Pro Patria 1914–1918” felirat alatt azon katonai alakulatok nevei vannak feltüntetve, amelyekben magyar katonák szolgáltak az első világháború során, továbbá azok a jelentősebb csatahelyek, ahol ezek az alakulatok harcoltak. A belső teret egy, a gúla csúcsából befüggesztett, piros fényű örökmécses világítja meg halványan, ami a háborús bunkerek nyomasztó világát idézi. Az emlékművet 660 ezer elesett magyar állampolgárságú katona tiszteletére állította a Nemzeti Örökség Intézete Magyarország Kormányának támogatásával, ünnepélyes avatására katonai tiszteletadás mellett került sor 2018. november 11-én.

A Fiumei úti sírkertben immáron minden feltétel adott ahhoz, hogy méltó módon emlékezzünk az előző két évszázad nagyobb háborúinak katonáiról, hősi áldozatairól.

Dr. Tóth Zsolt
osztályvezető, NÖRI,
a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti
Bizottság titkára

A 301-es parcella

A budapesti Új köztemető Nemzeti Gyászparkjának bemutatása – 2. rész

A budapesti Új köztemető 298-as, 300-as és 301-es parcellája Magyarország második világháború utáni történelmének egyik legfontosabb szimbolikus tere. Itt nyugszik a háború után kialakuló kommunista diktatúra áldozatainak jelentős része, és az 1956-os forradalmat követő megtorlások során kivégzett személyek többsége is.

Ez a három parcella alkotja a Nemzeti Gyászparkot, amelynek fenntartási és üzemeltetési feladatait a Nemzeti Örökség Intézete látja el. Cikksorozatunkban a nemzeti emlékezet eme fontos helyszínét kívánjuk bemutatni.

A 301-es parcellát 1952-ben vették használatba, miután a szomszédos 298-as parcella betelt. Ezt megnyitásától

kezdve kifejezetten börtöntemetőként használták. Az 1940-es évek végétől kialakult gyakorlatnak megfelelően a temetések titokban történtek, és jel-telen sírokba helyezték az elhunytakat. Az első 12 sorban olyan személyek sírjait találjuk, akik még 1956 előtt kerültek ide. Vannak, akiket köztörvényes vagy háborús bűncselekmények miatt

A 301-es parcella, előtérben Nagy Imre miniszterelnök sírjával
Fotó: Gedai Csaba

ítéltek el, de többségükben olyanokról van szó, akik különböző politikai, koncepciós perek áldozatai voltak. Itt találhatjuk többek között Legeza János tábornok sírját, akit 1950-ben hamis vádak alapján egy politikai perben ítélték tízévi börtönbüntetésre. 1953-ban, büntetése letöltése közben hunyt el a Kozma utcai börtönben. Ebben a parcellában nyugszik vitéz Hány László repülő vezérőrnagy is, akit 1949-ben koholt vádak alapján tartóztattak le, és bármilyen vádemelés, vagy bírói ítélet nélkül a kistarcsai internálótáborba zártak, ahol 1953-ban elhunyt.

A parcella északnyugati sarkánál található Sándor István szalézi szerzetes emlékműve, akit 1953-ban egy egyházellenes koncepciós perben ítélték halálra és végeztek ki. Őt 2013-ban Ferenc pápa boldoggá avatta, 2018-ban pedig sikerült a 301-es parcellában megtalálni a pontos sírhelyét, és exhumálást követően azonosítani a földi maradványait. Mivel Sándor István csontmaradványai ereklyének tekinthetők, a kiemelt földi maradványokat nem temették vissza, hanem azok a Don Bosco Szalézi Társaság rendelkezésébe kerültek. A Nemzeti Örökség Intézete 2019-ben állította az emlékművet, hogy a 301-es parcellánál, egykori sírhelye mellett is méltó módon meg lehessen emlékezni Boldog Sándor Istvánról.

A 13. sortól kezdve találhatjuk az 1956-os forradalmat követő megtorlások áldozatait. Többek között itt nyugszik Angyal István, a Tüzoltó utcai fegyveres csoport vezetője, Iván Kovács László, a Corvin közben harcolók parancsnoka vagy éppen Brusznai Árpád tanár, illetve Tóth Ilona orvos, akik a forradalmat követő koncepciós perek áldozatai. Itt találhatjuk Mansfeld Péter sírját is, akit tizenegy nappal

a 18. születésnapja után akasztottak fel, és ezzel ő lett a forradalmat követő megtorlások legfiatalabb áldozata.

A parcella délkeleti sarkában található Nagy Imre miniszterelnök sírja. Az ő neve talán a legismertebb az itt nyugvók közül, azonban az már kevésbé közismert, hogy őt eredetileg nem ide temették el. Nagy Imrét ugyanis 1958-ban, az ítélet-végrehajtást követően – Gimes Miklóssal és Maléter Pállal együtt – a kivégzés helyszínén, a Kozmai utcai börtön Kisfogházának udvarán hantolták el, így rejtve el őket az emlékezők elől. Később 1961-ben, a legnagyobb titokban vitték át földi maradványaikat a 301-es parcellába, ahol álnéven temették el őket. 1989 tavaszán, az exhumálások során találták meg a miniszterelnök földi maradványait, és családjának kérésére 1989. június 16-án őt ide is temették vissza. Ez az esemény pedig a rendszerváltás szimbolikus aktusává vált.

A parcella kollektív emlékezetben betöltött szerepét bonyolítja, hogy az 1960–70-es években súlyos köztörvényes bűncselekmények miatt kivégzett személyeket is temettek a parcella utolsó soraiba. Például itt van annak a Szöllösi Györgynek a sírja is, akit egy fiatal lány brutális meggyilkolásáért ítélték el, és akinek történetét Fejes Endre Jó estét nyár, jó estét szerelem című regényében dolgozta fel.

A 301-es parcellában látható 301 darab egyedi faragású kopjafát 1989-ben az Inconnu nevű művészcsoporthat állította fel. Ezek nem a sírok fölött találhatóak, tehát nem a sírhelyeket jelölik, hanem egyfajta művészi, vizuális koncepció szerint oszlanak el. A radikális ellenzéki művészek már 1988 tavaszán készítették egy Pro Patria-fejfat, amelyet június 16-án akartak felállítani, de a rendőrség elkobozta tőlük. A később visszakapott fejfat az Inconnu 1988.

Krisztus-faragvány a 301-es parcella egy emlékművén
Fotó: Gedai Csaba

november 4-én, a szabadságharc bukásának évfordulóján állította fel.

A rendszerváltozás óta a 301-es parcella, minden ellentmondásosságával együtt, betölti a nemzeti gyász terének szerepét.

Szabó Viktor PhD
történész-idegenezető, NÖRI

A cikk filmváltozata megtekinthető a Nemzeti Örökség Intézete YouTube csatornáján, a *Maradj otthon és sétajj velünk* sorozat részeként *Nemzeti Gyászpark* címmel.

Hősök védett sírjai

A nemzeti sírkert részeként mintegy hatezer nyughely védett országszerte. A sírban nyugvók foglalkozásukat tekintve az élet számos területén képviseltették magukat. Az államférfiak, politikusok, katonák, tudósok, művészek, sportolók között ott vannak nemzetünk hősei is.

A Magyar Hősök Emlékünnepét első ízben az 1924. évi XIV. törvénycikk rögzítette, amely kimondta, hogy „minden esztendő május hónapjának utolsó vasárnapját a magyar nemzet mindenkor a hősi halottak emlékének szenteli”. 1945 után az ünnepet a rendszerváltásig nem tartották meg. Ezt követően azonban újra emlékezni lehetett katonáinkra, majd egy 2001-ben elfogadott törvény értelmében az ünnep köre kibővült a civil hősökkel is. Az új törvény szövegének értelmében

hősnek számít minden férfi és nő, aki a honfoglalás óta fegyverrel vagy anélkül harcolt Magyarország, a magyar nemzet védelmében, a szabadságáért és függetlenségéért, a fennmaradásáért, illetve vállalt vértanúságot a házáért. Összefoglalva: hősök mindazok, akik vérüket adták, életüket kockáztatták vagy áldozták Magyarorszáért.

Az új meghatározás jelentősen kibővítette a védett sírban nyugvó hősök körét is. Legalább ezer olyan nemzeti sírkert részeként védett sír van, amelyekben a 2001. évi törvény szerint hősök nyugszanak. Annak érzékeltesére, mennyire sokszínű ez a lista, álljon itt példaként néhány személy bemutatása.

Billnitzer Ernő altábornagy, vagy, ahogy katonái nevezték „Bill apó” egyik különlegessége, hogy pályafutása során hiába vált magas rangú parancsnokká, mindvégig katonái mellett, az első vonalban szolgált. Alárendeltjei parancsnokként és emberként is tisztelték, sőt szerették. Az első világháborút még tűzértisztként végigharcoló katonának később oroszlanrésze volt a Magyar Királyi Honvédség egyik legkorszerűbb fegyvernemének, a rohamtüzérségnek a megszervezésében is, amelynek felügyelője volt. Emiatt katonái a „rohampápa” becenévvel is illették. 1945-től 1948-ig hadifogságban volt,

majd ezt követően előbb 3 évi, majd 1950-ben újabb 8 évi fegyházra, vagyonelkobzásra és állásvesztésre ítélték. Sírja Budapesten, a Rákospalotai temetőben található.

Mint említettük, hősnek nem csak a hősi halottak és a katonaviselt, háborút megjárt emberek tekinthetők. Tevékenységük alapján ide sorolható például **Sinkovits Imre** a Nemzet Színesze, aki 1956. október 23-án tízezres tömeg előtt szavalt a *Nemzeti dal* a Petőfi-szobornál, amely esemény az 1956-os megmozdulás jelképe lett, majd este az Országháznál a már kétszázézeresre nőtt tömegnek szavalt. Ezzel nemcsak karrierjét, de a későbbi megtorlások felől nézve saját életét is veszélynek tette ki. Mivel személye az események hatására nemzetközi fókuszba került, börtönbüntetést nem kapott, azonban fizetését felére csökkentették, vezető szerepekben nem játszhatott, és 1958-ban öt évre el kellett hagynia a Nemzeti Színházat is. De említhetjük **Bessenyei Ferenc** nevét is, aki szintén e napon a Bem-szobornál adta elő a *Szózatot*. A forradalom után rárótt büntetés két év hallgatás volt, 1959-ben Fábri Zoltán rendező tudta kierőszakolni, hogy újra kamera elé állhasson a *Dúvad* című filmmel. Mindketten Budapesten, a Farkasréti temetőben nyugszanak.

Forinyák Géza mártír felújított síremléke
Fotó: NÖRI

Nemcsak férfiak, nők esetében is számos példát találunk akár önfeláldozó hősiességre is. **Magyar Katalin** októberben, a forradalom napjaiban előbb veradónak, majd önkéntes ápolónőnek jelentkezett a Tétényi úti kórházba. 1956. november 7-én egy sebesült gyermek szállítása közben a Dohnányi Ernő utca és a Liszt Ferenc tér sarkán betegszállító járművük szembe találta magát egy szovjet tankkal, ami géppuskasorozatot adott le rájuk. Katalin az első lőtt sérülése után még menekülni próbált, de a második kapott golyó már halálosnak bizonyult. Sírja Győrben, a Nádorvárosi temetőben található, de hamvait hamarosan áthelyezik

szülővárosába, Mosonmagyaróvárra.

Apor Vilmos püspök sorsa is a civil hősiesség egyik mintapéldája. 1941-től volt Győr város püspöke. A német megszállás és a nyilas hatalomátvétel után felekezetre és etnikumra való tekintet nélkül kiállt az üldözöttek mellett. A segítségért hozzá forduló embereket vagy bújtatta, vagy továbbküldte az oltalomleveleket ezrével kiállító Angelo Rotta nunciushoz, illetve nővéréhez, Apor Gizellához. 1945 márciusában kezdődött Győr ostroma, Apor Vilmos március 30-án tagadta meg a rezidenciájára menekült asszonyok kiadását a győzteseknek. Ekkor egy szovjet katona dulakodás közben

halálosan megsebesítette. 1997-ben avatták boldoggá Rómában. Sírja a győri Székesegyházban található.

A civil hősök körének egy másik mintapéldája lehet **Forinyák Géza** joghallgató, aki a Bach-korszak egy csendes tüntetésének áldozatává, majd sírhelye az elnyomás szimbólumává vált. Fiumei úti sírkertben található síremlékét idén újította fel a NÖRI teljeskörűen.

A védett sírban nyugvó mintegy ezer hős életének feldolgozása, emlékeztetének ápolása a NÖRI jövőbeli tervei között szerepel.

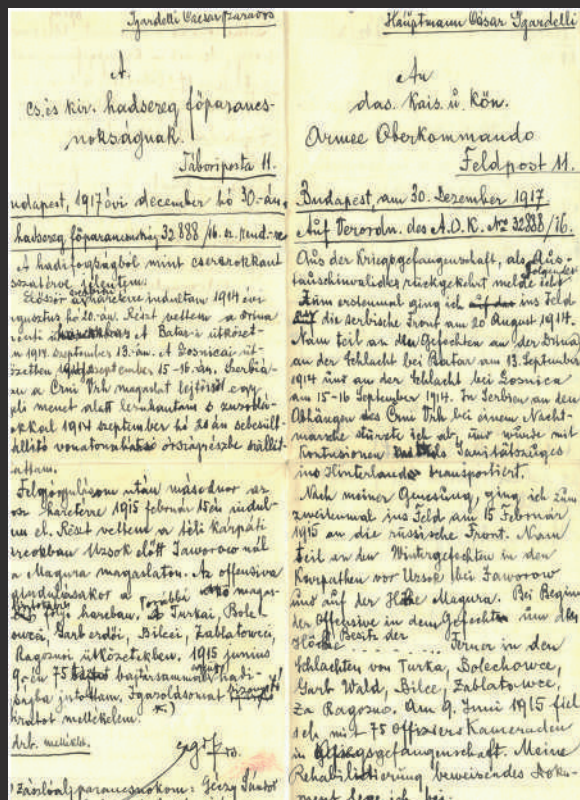
Fehér Zoltán
nemzeti sírkertért felelős referens,
NÖRI

Egy hős katonatiszt hagyatéka

De Sgardelli Caesar Ágost későbbi alezredes, az első világháborúban a 29. honvéd gyalogezred tagjaként harcolt Szerbiában, 1914 augusztusában részt vett a Drina-menti harcokban. A batari ütközetben súlyosan megsebesült. Felgyógyulása után, 1915-ben az orosz frontra került. Részt vett a téli harcokban Kárpátalján, júniusban Uzsoknál orosz hadifogságba került. 1918-ban mint csererokkant tért vissza a hadifogságból. 1921-ben őrnagyi rangot kapott.

Ezt követően több évig szerkesztette az Őrszem című katonai lapot, amelynek 1925-től felelős szerkesztője lett, illetve számos más katonai folyóiratnál is dolgozott. Emellett több becsületbeli választmány tagja, és a Magyar Katonai Írók Körének főtítkára volt. Számos kitüntetést kapott munkássága során, művei a mai napig megtalálhatóak az antikváriumok polcain. 1951-től kitelepítve, megaláztatva élt Tiszabőn feleségével. 1953. január 30-án ezredesi rangban hunyt el szív-bénulásban.

Hagyatékában, amely Knapp Péterné és Knapp Péter, a hős leszármazottai jóvoltából szállt a NÖRI-re, rengeteg korabeli, Őrszembe írt cikke, számos fénykép, valamint meghívó található. Emellett a hagyaték részét képezi számos, kézzel írott levél, valamint tiszabői száműzetésüket követően szűkös kiadásairól vezetett kis füzet is. Életútjából és az intézetünkre hagyott dokumentumokból nemcsak egy hős, hanem egy holtáig tisztességes, becsületes ember életútja rajzolódik ki.

Forinyák Géza emlékére

„Bár volna ezer oly ifjú, mint te, akkor volna szép hazánk boldog.” Ezt írták a csupán 19 éves korában meghalt Forinyák Géza sírján álló fakeresztre. A fiatal joghallgatót 1860. március 15-én a mai Fiumei úti sírkertnél lőtték meg a bécsi udvar helytartói. A bűne annyi volt, hogy emlékezni akart az 1848–49-es szabadságharc hőseire. Ismerjék meg Forinyák Géza tragikus halálának történetét.

Forinyák Géza 1841 szeptemberében született Pesten, jómódú családban, az apja ügyvédként dolgozott. A gimnáziumot a piaristáknál végezte, aztán beiratkozott az egyetemre, ahol jogot tanult. A neve már egy évvel korábban, 1859-ben feltűnt a *Pesti Hírlapban*, amely némi meglepetésre lehozta az

egyetemisták kormányhoz intézett kérését, hogy a pesti egyetemeken magyarul tanulhassanak. Mint írták, az oktatás olyan nyelven zajlik, amelyet az egyetemisták nagy része nem ért. Németül... A kérvényt számtalan egyetemista aláírta, köztük Forinyák Géza is. Nem véletlenül született a kérés,

hiszen az uralkodó, Ferenc József ebben az évben engedélyezte, hogy a gimnáziumok megválaszthassák a tannyelvet.

1860-at írtunk. Felnőtt egy új generáció, akik az 1848–49-es forradalom idején még gyerekek voltak. Nem mellékesen nagy bátorítást adott számukra, hogy Itáliában Toszkána és Modena népe fellázadt a Habsburgok ellen. Így érkezünk el a forradalom évfordulójához, 1860. március tizenötödikéhez.

Az évfordulás megemlékezéseket évek óta tiltották, a Habsburg udvar helytartói pedig minden gyülekezést tüntetesként kezeltek. Nem mellékes, hogy egy nappal korábban a rendőrség több szervezőt is letartóztatott, köztük Táncsics Mihályt. Ez is szította a kedélyeket, így március 15-én a tiltás ellenére az egyetemisták szentmisét akartak tartani, ám feltartóztatták őket, így végül a mai Kálvin téri református templomtól hazafias dalokat énekelve a ferencvárosi temetőhöz vonultak mintegy ötszázan, ám ott katonák szuronyerdeje fogadta őket, s ekkor mentek át a Kerepesi temetőhöz, vagyis a mai Fiumei úti sírkerthez.

Temetés a Kerepesi (ma: Fiumei) úti temetőben a 19. század közepén (Vörösmarty Mihály temetése)
Forrás: Vasárnapi Ujság

Forinnyák Géza arcképe
Barabás Miklós rajza
Forrás: Vasárnapi Ujság

A katonák itt sem engedték be a sírkertbe a fiatalokat, majd miután valaki egy koszorút dobott át a temető kőfalán, a hadsereg előbb szuronyt használt, majd általános megrökönyödéssre a tömegbe lőtt. Hárman sebesültek meg, köztük volt Forinnyák Géza is, akinek a térdét roncsolta szét egy golyó. Azonnal a Szent Rókus-kórházba szállították, mellette viszont rengeteg fiatal letartóztatott.

A vér áztatta tüntetést elhallgatták az újságok, az első hír Forinnyák Gézáról tíz nappal később, március 25-én jelent meg a Pesti Hírlapban. „A mart. 15-én Pesten megsebesült ifjak közül Forinnyák Gézának veszélyes az állapota, mint hírlik, jobbra kezd fordulni.” Két nappal később ugyancsak a Pesti Hírlapban jelent meg, hogy az állapota mégis rosszabbra fordult. Azt viszont, hogy milyen körülmények között sebesült meg a jogászhallgató, a lap továbbra sem írta meg.

Az állapota valóban rosszabbra fordult, s bár az orvosok felvették, hogy az amputációval biztosan megmenekülne, mindehhez nem járult hozzá. Végül 19 napos kórházi kezelés után, április 2-án hunyt el. A halálhíre néhez helyzetbe hozta a bécsi udvar, hiszen városszerte tudott volt, hogy Forinnyákra rálóttek a temetőnél. Néhez helyzetbe hozta azért is, mert közben az is eljutott az emberekhez, hogy az elmeegógyintézetben kezelt Széchenyi Istvánnál házkutatást tartott az osztrák udvar. Az április 8-án megjelent *Nővilág* írta meg Forinnyák halálhírét, ám, hogy mi vezetett a halálához, azt nem. Így fogalmazott a lap: „szerencsétlen sebesülés következtében 19 napi kínos szenvedés után meghalt.” A *Politikai Újdonságok* névre hallgató újság is hozta a gyászhirot, itt „a martius 15-i pesti események egyik részese”-ként aposztrofálták Forinnyákot. Ordít a párhuzam, hogy a lever 1956-os forradalmat később hosszú évtizedeken keresztül csak „októberi sajnálatos eseményekként” említette a pártsajtó.

A temetését a halála után két nappal, április 4-én rendezték. Ahogy várható volt, a szertartás néma tüntetést hozott, a Forinnyák család lakásától, a Nádor utcától, egészen a Fiumei úti sírkertig több mint ötvenezer ember vonult végig a városon. A Nádor utcából 16 órakor indult el a temető felé a gyászmenet, de már 14 órakor óriási tömeg vonult a 7-es számú ház elé. Mindenki ott volt, aki számított, főuraktól a művészekig, írókig, s természetesen az egyetemisták is ott voltak a tömegben. Ahogy a *Vasárnapi Ujság* fogalmazott: „Itt volt a főváros díszje, virága, tetőtől talpig magyarosan öltözve.”

Az csak évtizedekkel később, a közkedvelt politikus, Podmaniczky Frigyes

emlékirataiból derült ki, hogy a bécsi udvar megpróbálta rávenni a Forinnyák családot, hogy a megadott időpontnál két órával korábban rendezzék meg a temetést. Podmaniczky szerint Forinnyák bátyja, Gyula – aki pedig az osztrák seregben volt kapitány – a következőt válaszolta: „Az élő felett a rendőrség, a halott felett a család rendelkezik, s így a temetés 4 óraker menend végbe.” Más kérdés, hogy Forinnyák Gyula végül nem vehetett részt öccse temetésén, mert ráparancsoltak a hadseregnél.

Forinnyák Géza temetése után nem sokkal aztán Széchenyi István öngyilkos lett. Ami újabb bonyodalmat jelentett a Habsburgoknak. „A legnagyobb magyart” Nagycenken helyezték örök nyugalomra április 11-én. Itt végül elérte a bécsi udvar, hogy a gyászjelentéshez képest egy nappal korábban legyen a szertartás, ám így is hatalmas tömeg gyűlt össze Nagycenken, bár a temetőbe nem engedték be őket.

A történészek szerint Forinnyák Géza halála is hozzájárult ahhoz, hogy Ferenc József októberben a lazítás mellett döntsön, hiszen érezhető volt, hogy Pest egyre csak forrong. A joghallgató haláláról ettől kezdve minden évben megemlékeztek az egyetemisták, március 15-én és sokszor halottak napján is megkoszorúzták a sírját. 1862-ben például a fakeserztjére a következő vers került ki: „Meghalni a honért szép dolog, bár volna ezer oly ifjú, mint te, akkor volna szép hazánk boldog. Itt volt egy hű honleány, Nagy Betti.” Ha valaki a március 15-i ünnepen a Fiumei úti sírkertbe megy emlékezni, mindenképpen tegyen egy szál virágot a sírjára. Nyugodj békében, Forinnyák Géza!

Sal Endre
író, újságíró

A temetők mint hadszínterek

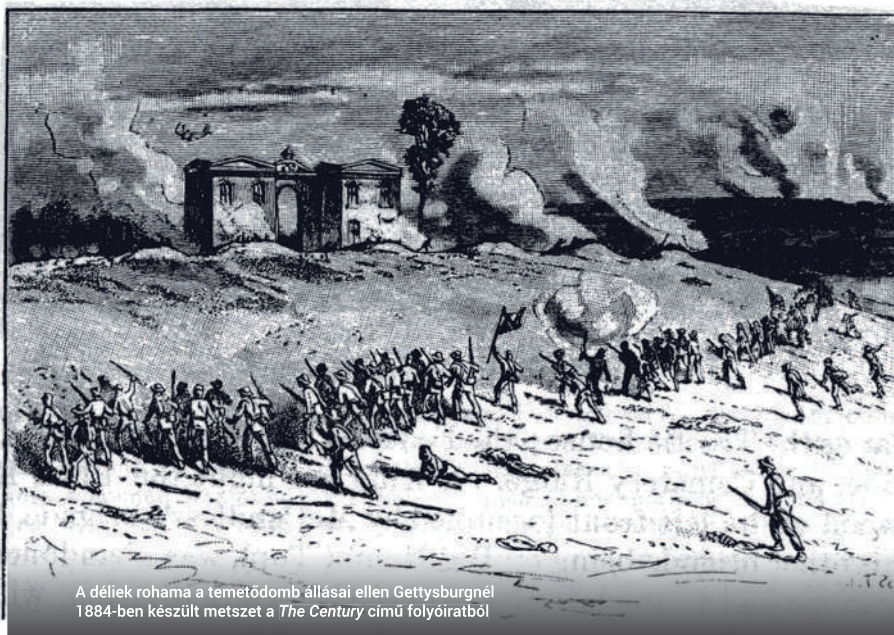
A hadtörténelem ezernyi példával szolgál arra, hogy mennyire fontos egy-egy csata helyszínének megválasztása – a helyszín topográfiai adottságainak függvényében.

A temetők az idők kezdete óta szent helyeknek számítottak, amelyek megbolygatásától sokáig tartózkodtak. A temetkezési helyekhez való viszonyulásunkban megszoktuk, hogy ezekre mint emlékezetkulturális örökségünkre gondolunk, avagy mint az „ősök nyughelyére”, amelyre vigyáznunk kell, ápolnunk és fenntartanunk, hogy minél több generáción keresztül meséljen az utódoknak egy-egy sírkő az alatta nyugvóról. Mégis, részben a lőfegyverek és a hadászat folyamatos fejlődése, részben pedig az istenhít felvilágosodás utáni megingása következtében végül a temetők sem kerülhették el a modern csaták sűrűjét.

A „hosszú 19. század” harcai közepette időbe telt a katonai szakértőknek megtanulni alkalmazni, felhasználni a temető nyújtotta adottságokat. Ha a hadászati tereptan oldaláról közelítjük meg a kérdést, mi szerint „Mitől válik, vagy nem válik harctérre egy temető?”, akkor a fent említett kultúr-antropológiai szempontok sem tudják a temető két olyan pozitív fő adottságát háttérbe szorítani, amelyek a védelmi harc hatékonyságát növelik. Először is szinte mindig tagolt terepről van szó, a normális esetben nagyszámú épített tereptárgy jelenléte miatt. A sírkövek kiváló fedezékek a kézi lőfegyverekkel szemben, egy-egy ilyen

terület bevételeire komoly élőerő-összpontosításra, stratégiai tervezésre és időre van szükség, általában nagy véráldozat árán. A temetők harctéri bevonása hozzájárult az időszerű felismeréshez, amely szerint az újkorban domináns zárt gyalogsági és lovassági, valamint a sortűz-taktika nem veszi kellően figyelembe a terep adottságait, éppen ezért nem éri meg ezeket alkalmazni, ráadásul a modern tűzérés által okozott embervesztés is pótolhatatlanul nagy. Másodszor is a temetőket általában dombokon, magaslatokon vagy azok oldalában létesítették. Ennek főként praktikus okai vannak: hogy védjék azokat a talajeróziótól, a csapadékvízről és az árvizektől. De spirituális szempontból is jelentős érvek szóltak a magaslat mellett: hogy örök nyugalomra tért elődeink „letekinthessenek” szülőföldjükre, ezáltal óvó szellemekként őrkdhessenek a közösség védelmére, nyugalmas élete felett.

Bár előfordult, hogy a katonákat parancsnokaik már a 18. században is tartózkodás nélkül fölvonultatták temetői terepen egy ütközethez, vagy a harc menetéből kifolyólag maga a megszentelt terület sodródott bele az események hevébe, hadászatiilag mégis a napóleoni háborúkat követően kezdtek számolni a temetőkkel. 1813-ban, a lipcsei „népek csatája” egyik előcsatározása során, a szászországi Großbeeren falucska templomi sírkertjében tört meg Napóleon

A déli roham a temetődomb állásai ellen Gettysburgnál
1884-ben készült metszet a *The Century* című folyóiratból

A temetői csata
Benczúr Gyula festménye

seregének lendülete a porosz-svéd szövetséges csapatok ellenállásán. A francia Oudinot tábornok, embereit itt még zárt alakzatban küldte be küzdeni a temetőbe – ezzel nagy hibát vétve. A zavarodottság hamar eluralkodott a franciák között, akik így kudarcot vallottak.

A temetők legkorábbi, magyarországi harctéri jelentőségére az 1848–49-es szabadságharc hadtörténeti irodalmában bukkanhatunk, sőt művészeti alkotások is születtek a témában: Benczúr

Gyula a kápolnai ütközet káli temetőben lezajlott epizódjának ihletésére ragadott ecsetet, Dalmady Győző pedig verset írt ugyanerről. A források és beszámolók alapján, a temető adta védelmi lehetőségekre a császári haderő, az első váci ütközet (1849. április 10.) során tudatosan építhetett. Itt ugyanis a város déli szélé előtt természetes akadályt képező Gombás-patak fő stratégiai pontját jelentő köhidat, s az arra vezető pesti utat jobb kéz felől a már akkor is funerális helyként

funkcionáló alsóvárosi temetődomb fedezte. Miután Damjanich János egységei heves harcok árán áttörtek a hídnál a város felé, a jobbszárnyukon még mindig tartotta magát az ellenség. A temető magaslatán a császári 12. vadász és a Bianchi zászlóalj maradéka ásta be magát Brandenstein százados vezetésével, aki innen kemény ellenállást tanúsíthatott, azonban – miután katonái tudomást szereztek a hadosztályparancsnok, Götz tábornok halálos sérüléséről a Gombás-patak hídjánál – saját katonái ejtettek foglyul és adtak át a honvédeknek.

A hadtörténelem legismertebb olyan háborút is eldöntő csatája, ahol egy temetőnek jutott kiemelkedő helyszíni szerep, a pennsylvaniai Gettysburg városka déli előterében zajlott le, 1863 júliusának első három napján, amelyről általánosan elfogadott nézet, hogy az amerikai polgárháború fordulópontjának számít. A kisebb, rosszabbul felszerelt és kiegészített déli, konföderációs hadsereg mindaddig sikert-sikerre halmozott. Legendás hadvezére, Robert E. Lee tábornagy, miután seregével északról átvonult Gettysburgon, belebotlott annak temetődjában két kisebb unionista (északi) egységbe. Nem sejtve, hogy felőrlő küzdelemben lesz része, a magaslat megrohamozására adott ki parancsot. Egy csupán 153 méteres magaslaton, „Evergreen cemetery” néven nyílt meg Gettysburg temetője a csata előtt néhány évvel 1854-ben, mint egyesületi magán-temető, kőfallyal a lábánál. A mai napig a dombtetőn álló kapuépület a csata miatt nemzeti szimbólummá vált, ahol Abraham Lincoln később, a konfliktus végén az egyik leghíresebb beszédét tartotta. A csata első napján itt védelmi pozíciót foglaló északiak, állásaik kialakítása közben a díszesebben faragott sírköveket földre fektették, hogy

védjük őket. Nem ismerünk ennél korábbi olyan feljegyzést, amely hasonló helyzetben a sírkövek műemléki megóvását célozta volna; a szempontunkból különleges, történelmi jelentőségű parancsot Oliver Otis Howard dandártábornok rendelte el, akit emberei „keresztény tábornoknak” becéztek, mert híressé vált az északi seregben arról, hogy megpróbálta katonai döntéseit mély, evangéliumi jámborságára alapozni. Ami kisebb ütközetként indult, az a harmadik nap végére mintegy 53 ezer ember vesztét okozta. Ugyanis mindkét oldal főerege fokozatosan felfejlődött az arcvonalra; a déliek 72 ezer emberrel támadtak, a szárnyakon és a centrumot képező temető-domb tövében egyaránt, míg az északiak oldalán összesen több, mint 90 ezren vettek részt a védelemben. Az Evergreen temető dombja az arcvonalból hurokszerűen kiszögellő elhelyezkedése miatt végig az unionisták legnehezebben védhető, ugyanakkor leg-erősebb pontjává is vált, amelyet végig

tartani tudtak. Itt és ennek szélein vérzett el a Konföderáció. A stratégiai kezdeményezés ezután végérvényesen az északiak kezébe került.

Ez idő tájt Európában is egyre többször szolgáltak a sírkövek fedezékeként, illetve speciális célpontokként. Az 1860–70-es évtizedekben egy sor csatában szerepe volt a temetőknek – s mivel újszerűsége miatt megmozgatta a művészek fantáziáját – keletkezett ezekről sokféle ábrázolás is. A porosz hadseregnek négy év alatt két hasonló esete is előfordult. 1866-ban, miután Ausztriát Königrátnél legyőzték, a Hohenzollern-ház által megvalósított német egységtől menekülő Bajországi seregét verték végig, azonban Bad Kissingen városának temetőjén még a félelmetes porosz sereg is csak nehéz harc árán jutott túl a kétségbeesetten védekező bajorokkal szemben. Hasonló, nagy vérvesztést okozó akadályt képezett a porosz seregnek a franciák ellen 1870-ben sikerrel megvívott háborúja során Gravelotte–Saint Privat község temetődombja, amelyet a franciák foggal-körömmel védtek, mindhiába.

A párizsi kommun rövid történetét egy különleges, a Père-Lachaise temetőhöz köthető epizód zárta. Amellett, hogy itt tartottak ki legtovább fegyveresen a kommunárok, s a Père-Lachaise már 1871 előtt is egyfajta forradalmi temetőként volt felcímkezve, a helyszínnel igazi, máig tartó kultusza teremtdött azáltal, hogy a versailles-i kormány katonái a temető fala előtti árokba lőttek 147 kommunárt, az utolsó ellenállókat. Miután egy Genf-be menekült kommunár festő, Ernest Pichio ábrázolta híressé vált alkotásán a jelenetet, igazi mítosz alakult ki a fal körül.

A 20. századba lépve a modern tömegpusztító fegyverek és a totális

háborúk idején már egyáltalán nem számított rendkívülinek a temető mint objektum a haditérképen. A sírkő, általában véve hétköznapi tereptárggyá vált. Ráadásul, ahogy a pusztá csatamező uralása helyett a települések birtokbavételét célozták meg a stratégiák, maga a csatamező szó is értelmetlenné vált, hiszen minden és bármi azzá avanszállhatott; a temető ugyanúgy, mint egy templom vagy kórházépület. Mi itt most – fővárosunk egyik legfőbb hadtörténelmi epizódjára is emlékezve – röviden mégis rávilágítunk Budapest két legemblemikusabb temetőjére harctéri funkciójukban.

A Kerepesi úti temetőt (ma Fiumei úti sírkert) 1945. január 10-én érte el a második világháború pusztító tüze. Ekkor foglaltak állást a sírkertet határoló fal északi részének tövében a 7. román hadtest és a 297. szovjet lövész-hadosztály alakulatai, miután heves harcok árán áttörték a német–magyar állásokat a Hungária körúton. Január 11-én estére rohammal elfoglalták szinte az egész sírkertet, a főkapu előtti fogadótér kivételével. Másnap a 13. német páncélos- és 12. honvéd tartalékhadosztály alakultöröredékei ellenlökést kíséreltek meg délkeleti irányban, de csak a temető területének feléig jutottak. A környék leghevesebb harcai a sírkert északi részén, s az azzal határos rendőrlaktanya területén alakultak ki ezekben a napokban. Végül január 13-án egy nagyobb lökessel a szovjetek már az Orczy teret is bevették. A front nem csekély pusztítást hagyva maga után, ekkor haladt túl a sírkerten. A sírköveken rengeteg lövedék és repesz okozta sérülés keletkezett, amelyek azóta is tanúskodnak a harcokról. Stróbl Alajos egy gyönyörű alkotása, Deák Ferenc eredeti márványszarkofágja mauzóleumában ekkor rongálódott meg helyrehozhatatlanul.

Háborús nyomok a Fiumei úti sírkert egy sírműlén
Fotó: Nagy Balázs

A Kerepesi úti temetővel szemben a Farkasrétinek jóval nagyobb stratégiai szerep jutott. Ugyanis Budapest ostromának csaknem az elejétől a végéig frontvonal húzódtott – és mozgott ide-oda – a területén. A temetőnek a Sas-hegy szárnyfedezete miatt mindvégig kiemelt jelentősége volt a budai oldal német védelmében. A 8. SS lovashadosztály egységei, légvédelmi ütegek, rohamlővegek és páncélvadászok foglaltak állást a keleti irányban lejtő dombon és környékén. Miután a szovjetek még december utolsó napjaiban elérték a temetőfalat, majd január 13-án betörték a temető területére, január 25-én a németek egy erős ellencsapással tudták ideiglenesen stabilizálni a frontszakaszt. Az SS katonák a kriptákból kidobták a koporsókat és géppuskafészeket rögtönöztek belőlük – több ilyen „spontán-bunker” is létesült. Ahhoz,

hogy összefüggő arcvonulat alkossanak, ugyan kevesen voltak, azonban kreatív és hatékony taktikai megoldásokkal küzdve a Farkasréti temető nagy részét ellenőrzésük alatt tartották egészen február 1-ig. Az ostrom alatt a Farkasréti temető is rendkívüli károkat szenvedett; ekkor pusztult el a modern stílusú templomépítészet egyik ikonja, a Németvölgyi út temetői oldalán 1938-ban felszentelt Keresztes Szent János templom is.

A fentiekből mérleget vonva megállapítható, hogy az újkor, s általában a szent helyek tiszteletét felülíró, pragmatikus hadászati szempontok fokozatosan bevonták a holtak nyughelyeit az élők küzdelmeinek terébe. A 19. század második felében, a hadsereg tisztjei egyre jobban felismerték a temetők stratégiai fontosságát. A fedezékek tömkelegét nyújtó, általában magaslati terepadottságok, ha nem is

mindenesetbendöntöttek elcsatákat, de a támadók stratégiáinak általában nagy fejtörést jelentettek, a védőknek pedig az utolsó esélyt vagy lehetőséget. Amíg az 1800-as évek közepéig még szokatlannak számíthatott sírok között harcolni, a 20. századi városi harcászat totalitásában a temető egy objektum lett a sok közül. A küzdelmek nyomai a sírköveken mesélnek, ugyanakkor a sok egyedülálló művészi, építészeti értékkel bíró funerális emlék pusztulása folytán figyelmeztetnek is: a kultúrájáért felelősséget érző embernek mindenkor feladata kell, hogy legyen ősei nyughelyeinek védelme, tisztelése.

Iffy. Kovács Balázs
történeti muzeológus,
Nemzeti Emlékezet Múzeuma,
NÖRI

Harc Saint Privat temetőjéért
Alphonse-Marie-Adolphe de Neuville festménye

Hősök terei a NÖRI Füzetekben

A rövid, tartalmas és pénztárcabarát kiadványok célja, hogy meghezze az olvasók kedvét a bemutatott helyszínek felkeresésére. Ezúttal a NÖRI Füzetek hősköz kapcsolódó számaiból adunk ízelítőt a középkortól a 20. századig.

Két emblemikus középkori csatához kötődő helyszínről olvashatnak a Történelmi emlékhelyek sorozat Múhit (20. szám) és a Nemzeti emlékhelyek sorozat Mohácsot (3. szám) bemutató részében. A muhi csata (1241) és áldozatainak emléke Vadász György és Kiss Sándor elemi erejű alkotásában tárgyasult. Mi okozta a csatavesztést? Miért értékelődött fel a magyar ellenállás, a mongoloknak okozott nagy veszteség és a király megmentése? – mindez kiderül a kiadványból. Egy nagy hanyatlástörténet szimbolikus kezdőpontjaként „Mohács” még a tatárjárásnál is negatívabb lenyomatot hagyott a nemzeti emlékezetben. A kiadvány segít eligazodni a helyhez és a csatához (1526) fűződő értelmezésekben. Megtudhatják, hogy a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyet alakító művészek miként öntötték formába a csatához kapcsolódó képeket.

Ugyancsak a Nemzeti emlékhelyek sorozatban jelent meg a Szigetvárt bemutató kiadvány (23. szám). Az Oszmán Birodalom I. (Nagy) Szulejmán vezette serege 1566-ban támadta meg Szigetvárt. Zrínyi Miklós, a várvédő kapitány és katonái önfeláldozó bátorsága hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország a korabeli Európában és a magyar nemzeti emlékezetben a „kereszténység védőbástyájaként” jelenjen meg. Hogyan emelte a hőstett

századokon átívelő emlékezete és a helyiek kultusz ápolása iránti elkötelezettsége Sziget várát a nemzeti emlékhelyek közé? Milyen szenzációs régészeti eredmények születtek a helyszínen az utóbbi években? A tavaly megjelent 23. NÖRI Füzetből kiderül.

A Fiumei úti sírkert nevezetességeit bemutató sorozatban jelentek meg a nemzeti hőskultusz lenyomatainak is tekinthető nagy mauzóleumokról szóló NÖRI Füzetek. A temető ékkövei olyan nagyformátumú embereknek állítanak emléket, mint gróf Batthyány Lajos, „a nemzet mártíra” (6. szám), Deák Ferenc, „a haza bölcse” (7. szám) és Kossuth Lajos, „a haza atyja” (8. szám). Akadnak azonban olyan hősök is, akiknek nem emelt díszes sírhelyet a hálás utókor. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc leverését követő megtorlás során végezték ki Perényi Zsigmond bárót, aki a felsőház másodelnökeként támogatta a magyar függetlenség ügyét. A családja által emelt síremlékről a falsírboltokat bemutató NÖRI Füzetben lehet olvasni (16. szám). A mai Fiumei úti sírkert nemcsak a nemzeti hőskultuszban töltött be fontos szerepet. A NÖRI az első világháború lezárásának centenáriuma a hősi halottak tiszteletére piramisformájú építményt emelt a Fiumei úti sírkertben (2018). Az új mementó emléket állít annak is,

hogy a sírkert egykor központi szerepet töltött be a háborús hőskultuszban is. Hogy miként? Lapozzák fel a NÖRI Füzetek 13. számát!

A Nemzeti emlékhelyek sorozat 5. száma az Új köztemető legtávolabbi sarkába kalauzol. A 301-es, a 298-as és 300-as parcella együtt a Nemzeti Gyászpark, amely a Kisfogházzal elsősorban a kommunizmus áldozatainak, valamint az 1956-os forradalom és szabadságharc hőseinek állít emléket. Ha kíváncsiak rá, hogy a koncepciók perek jeltelen tömegsírba helyezett áldozatait hogyan lehet azonosítani, olvassák el az 1953-ban kivégzett Sándor István szalézi szerzetes és öt társa földi maradványainak felkutatását bemutató 21. NÖRI Füzetet, amely a Kegyeleti kultúra sorozat keretében tárja fel a kegyeleti sírkutatás izgalmas folyamatát a 301-es parcellában.

A NÖRI immár 26 darabból álló kiadványsorozata folytatásaként hősköz további tereinek bemutatására készül. A Történelmi emlékhelyek között az idén 95 éves Batthyány-örökmécses „körüljárására” fogjuk csábítani a kedves Olvasót! Hogy sokáig miért csupán egy „lángból faragott” szobor hirdette az kivégzett miniszterelnök emlékét Budapesten? Ígérjük, ez a kérdés sem marad megválaszolatlan.

Gyökös Eleonóra
tudományos munkatárs, NÖRI

A NÖRI Füzetek eddig megjelent számai

NEMZETI ÖRÖKSÉG
INTÉZETE

FIUMEI ÚTI
SÍRKERT

SALGÓTARJÁNI UTCAI
ZSIDÓ TEMETŐ

ÚJ KÖZTEMETŐ,
NEMZETI GYÁSZPARK

NEMZETI EMLÉKHELY
ÉS KEGYELETI BIZOTTSÁG

NEMZETI
EMLÉKHELY

TÖRTÉNELMI
EMLÉKHELY

NEMZETI
SÍRKERT